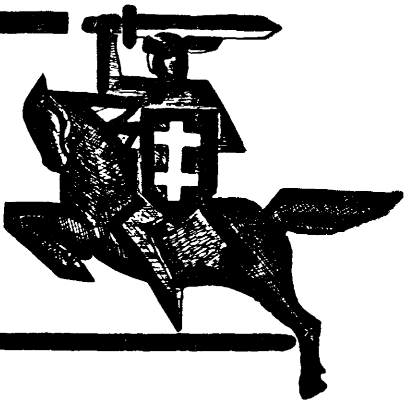
БАЦЬКАЎШЧЫНА

ВОРГАН БЕЛАРУСКАЙ НАЦЫЯНАЛЬНА-ВЫЗВОЛЬНАЙ ДУМКІ

DIE WEISSRUTHENISCHE ZEITUNG „BAĆKAUŠČYNA“ („VATERLAND“)
Herausgeber: Wladimir BORTNIK
Postadresse: Die Weissruthenische Zeitung „Baćkauščyna“ („Das Vaterland“), (13 b) München 19, Schliessfach 69.

Druck: „LOGOS“, Buchdruckerei u. Verl., G.m.b.H., München 8, Rosenheimer Str. 46 a.
Цана паза Нямеччынай: ЗША — 20 цэнтаў, Канада — 20 ц., Ангельшчына — 1 шылінг, Францыя — 20 фр., Бэльгія — 5 фр., Аўстралія — 1 шылінг, Аргентына — 2 пэзо. У іншых краінах раўнавартасьць 15 ам. цэнтаў. Цана лётніцкай поштай у заакіянскія краіны — 30 ам. цэнтаў. — Падвойныя нумары каштуюць падвойна.

Банковае конто: Zeitung „Baćkauščyna“, Konto Nr. 357-125, Bay. Hypotheken- u. Wechselbank, München.

ГАЗЭТА ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ — ЦАНА 50 Н. ФЭН.

LE JOURNAL BIELORUSSIEN „LA PATRIE“ | **DIE WEISSRUTHENISCHE ZEITUNG „DAS VATERLAND“** | **THE WHITERUTHENIAN NEWSPAPER “THE FATHERLAND„**

№ 35-36 (317-318) — **Нядзеля, 2 верасьня 1956 г.** — **ГОД ВЫДАНЬНЯ 10**

Завайстрэньне дачыненьняў між Масквой і Бонам

Заходнія вялікадзяржавы Эўропы Вялікабрытанія й Францыя сяньня на толькі заабсарбаваныя справамі Сярэдняга Ўсходу — лёсам Суэскага каналу, Цыпру й Паўночнай Афрыкі, што на справы чыста эўрапэйскія мала зьвяртаюць увагі. Лічучыся з магчымасьцю бараніць правоў да Суэзу навет збройнай сілай, Вялікабрытанія забрала з Заходняй Нямеччыны палавіну сваіх войскаў, што стацыянавалі тут спачатку як акупацыйныя збройныя сілы, а пазьней згодна з забавязаньнямі ў дачыненьні да Атлянтычнага пакту, а Францыя ў Паўночнай Афрыцы, галоўна ў Альжыры трымае і ўвяла ў акцыю каля поўмільёна сваіх жаўнераў.Задзіночаныя Штаты Амэрыкі, будучы занятыя прэзыдэнцкімі выбарамі, таксама зьменшылі сваю палітычную й дыпляматычную актыўнасьць у пытаньнях Заходняе Эўропы.

Гэтую сытуацыю пастараўся выкарыстаць Савецкі Саюз, каб аднавіць халодную вайну супраць Нямецкай Фэдэральнай Рэспублікі, часова здадзенай на собскія сілы. Галоўным прэтэкстам да антынямецкай кампаніі Масквы паслужыла забарона Найвышэйшым Канстытуцыйным Трыбуналам Заходняе Нямеччыны камуністычнай партыі й прызнаньне ейнае дзейнасьці за супярэчную з канстытуцыяй.

Шукаючы глыбейшых прычынаў сяньняшняй узмоцненай палітычнай і прапагандовай атакі Крэмля супраць Заходняй Нямеччыны, трэба вярнуцца да паездкі канцлера Адэнаўэра ў Маскву. Гэтая візыта была Крэмлём задуманая, як спроба вымушэньня радыкальнай зьмены курсу замежнай палітыкі Заходняй Нямеччыны. Саветы мелі надзею што калі-б і не ўдалося зрабіць із Заходняй Нямеччыны свайго сатэліта, дык прынамсі імкнуліся яе знэўтралізаваць, г. зн. вырваць з палітычнай арбіты Атлянтычнай абароннай арганізацыі. Гэтыя надзеі Крэмля сталіся праўдападобнымі, калі Адэнаўэр у Маскве пайшоў на некаторыя ўступкі даючы згоду за звальненьне й паварот каля 9.000 нямецкіх ваеннапалонных навязаць узаемныя палітычныя дачыненьні між Бонам і Масквой.

Але канцлер Адэнаўэр. вярнуўшыся з Масквы, выказаў максімум асьцярожнасьці, палітычнага розуму й прадбачлівасьці. Далейшыя ягоныя палітычныя ходы пераканалі Саветаў, што іхных плянаў ў дачыненьні да Заходняй Нямеччыны зрэалізаваць ня ўдасца. І гэта ня толькі дзякуючы палітыцы канцлера Адэнаўэра і ягонай цьвёрдай пазыцыі, але й дзякуючы такой-жа цьвёрдай пазыцыі ўсяго нямецкага народу, у тым ліку і ўрадавай апазыцыі. Гэтая апазыцыя за намечаныя ёю згары межы кампрамісу далей не пайшла і не згадзілася ані дамагацца пажаданай для Саветаў зьмены нямецкай замежнай палітыкі, ані йсьці на перагаворы з камуністычным урадам Усходняй Нямеччыны. Не апраўдалі сябе і надзеі Масквы, што ёй удасца перацягнуць на свой бок нямецкія прамысловыя колы, сярод якіх савецкі амбасадар у Бон Зорын праводзіў энэргічную прапагандовую акцыю, заманьваючы іх бліскучымі пэрспэктывамі гандлю з Савецкім Саюзам.

Забарона камуністычнай партыі ў Заходняй Нямеччыне палажыла канец і вонкавай палітычнай куртуазіі Масквы ў дачыненьні да Нямецкай Фэдэральнай Рэспублікі й аднавіла ранейшую халодную вайну з пэрыяду перад візытай Адэнаўэра ў Маскве. Савецкая прэса павяла нязвычайна войструю кампанію супраць заходнянямецкага ўраду і асабіста канцлера Адэнаўэра. Маскоўская «Правда» назвала ўрад Адэнаўэра годным наступнікам рэжыму Гітлера і правяла параўнаньне між разьвязаньнем камуністычнай партыі пасьля прыходу да ўлады Гітлера і цяперашняй пастановай Найвышэйшага Канстытуцыйнага Трыбуналу.

Апрача гэтага, Саветы ўвесь час абвінавачваюць заходнянямецкі ўрад, што ён дрэнна абходзіцца з савецкімі грамадзянамі (чытай — палітычнымі эмігрантамі з Савецкага Саюзу), якія падчас вайны апынуліся на тэрыторыі Заходняй Нямеччыны, і што пры помачы прапаганды, шантажу й прымусу не дае ім магчымасьці вярнуцца ў Савецкі Саюз.

Урад Заходняй Нямеччыны із свайго боку абвінавачвае Савецкі Саюз, што апошні ня выканаў узятага на сябе забавязаньня дазволіць усім арыштаваным і дэпартаваным Немцам вярнуцца на бацькаўшчыну. Праўда, Саветы вярнулі каля 9.000 засуджаных нямецкіх ваеннапалонных, але Немцы маюць дакумэнтальныя дадзеныя, што іх там яшчэ знаходзіцца звыш 100.000 чалавек. Апрача гэтага, урад Адэнаўэра нядаўна выслаў Саветам пратэст супраць затрымліваньня інтарэсантаў, што стараюцца наведаць нямецкую амбасаду ў Маскве.

Паколькі паездка Адэнаўэра ў Маскву і абмена амбасадамі між Савецкім Саюзам і Заходняй Нямеччынай ня далі Маскве жаданых вынікаў, Саветы пачалі ігнараваць навязаныя зь Нямецкай Фэдэральнай Рэспублікай дыпляматычныя дачыненьні. Гэтак ужо ад даўжэйшага часу Масква адклікала свайго амбасадара ў Бон Зорына і ня думае пакуль што назначаць новага, даручыўшы выконваньне ягоных функцыяў свайму вайсковаму аташэ.

Апошнімі днямі адбылася між Масквой і Бонам асабліва войстрая вымена нотаў, якая паказвае, што напружаньне між абедзьвюма краінамі зайшло ўжо вельмі далёка. Цэнтральны Камітэт камуністычнай партыі Савецкага Саюзу нядаўна абвесьціў вельмі войстрае асьветчаньне ў справе забароны камуністычнай партыі ў Заходняй Нямеччыне, цьвердзячы, што гэта «антынародны крок, які топчыць асноўныя правы й свабоды нямецкага народу».

Апрача гэтага, 28 жніўня сёлета Масква перадала заходнянямецкаму ўраду ноту, у якой катэгарычна адкідае ноту ўраду ў Бон з 9 ліпеня сёлета ў справе рэпатрыяцыі савецкіх грамадзян з Заходняй Нямеччыны. Нямецкая нота высьняла. што людзі, якія не вярнуліся ў Савецкі Саюз, тым самым перасталі ўжо быць высяленцамі і павінны быць уважаныя за эмігрантаў. Савецкая нота гэтую тэзу станоўча адкідае й дамагаецца, каб ня былі робленыя ніякія перашкоды асобам, што жадаюць (!) вярнуцца ў Савецкі Саюз.

Урад Нямецкай Фэдэральнай Рэспублікі 31 жніўня сёлета станоўча адкінуў асьветчаньне камуністычнай партыі Савецкага Саюзу ў справе забароны камуністычнай партыі ў Заходняй Нямеччыне, як «грубое ўмешваньне ў нутрана нямецкія справы». Таксама абвінавачаньні, якія былі выказаныя ў успомненай савецкай ноце ў справе перашкоды рэпатрыяцыі савецкіх грамадзянаў, былі заходнянямецкім урадам адкінутыя, як поўнасьцю беспадстаўныя.

Такая просталінейная палітыка Заходняй Нямеччыны ў дачыненьні да Савецкага Саюзу і сьмелае адбіваньне савецкіх нападаў і шантажоў як-жа пазытыўна вырозьніваюцца на фоне капітулянцкай палітыкі іншых заходняэўрапэйскіх дзяржаваў! Гэта мае сваю вымову ня толькі для сяньняшняй палітыкі Нямецкай Фэдэральнай Рэспублікі, але й для яе будучыні. Многія на Захадзе ня скрываюць пабойваньняў, што із зыходам з палітычнай арэны канцлера Адэнаўэра і з прыходам да ўлады сацыялдэмакратаў Заходняя Нямеччына можа папасьці ў сфэру савецкіх уплываў і быць страчанай для Захаду. Такімі-ж надзеямі песьціць сябе і Масква. Але цьвёрдая й станоўчая пазыцыя ўсяго насельніцтва Заходняй Нямеччыны ў вабліччы савецкіх палітычных атакаў і шантажоў, занятая ўжо ня раз, а таксама далёка пасунутая асьцярожнасьць у палітычнай ігры з Саветамі і нямецкіх сацыялістых падмацоўвае надзею, што Заходняя Нямеччына ня зыйдзе із свайго цяперашняга палітычнага шляху. А гэта ў змаганьні з сьветавай камуністычнай загрозай можа мець першараднае значаньне.

Л. К.

Выбары ў ЗША

Нядаўна ў Злучаных Штатах закончылася вылучэньне кандыдатаў на становішча прэзыдэнта, або так званыя партыйныя канвэнцыі. Як і папярэднім разам, у лістападзе да выбараў станунь два канкурэнты: Айзэнгаўэр ад рэспубліканцаў, а ад дэмакратаў — Стывэнсон.

Хоць працэдура гэтых канвэнцыяў моцна прыгадвае апэрэтнае відовішча або мясаедны паход — столькі там шуму, музыкі, транспарэнтаў, балёнікаў, фільмовых зорак і, рэч зразумелая, піцьця — аднак яны зьяўляюцца вялікай падзеяй. Таму ўвесь сьвет, хоць крыху й крывіцца ад гэтага недахопу павагі, аднак уважна назірае за гэтымі канвэнцыямі. Цяпер, як ніколі, становішча прэзыдэнта Злучаных Штатаў Амэрыкі мае вялізарнае значэньне для ўсяго сьвету, калі сілай абставінаў Амэрыка мусіла ўзяць на сябе адказную ролю правадніцтва вольных народаў. А роля такой нянькі вельмі-ж цяжкая, каштоўная й няўдзячная. Трэба сваіх клiентаў падкормліваць, апранаць, даваць ім на дробныя выдаткі, пільнаваць, каб каторы ня скруціў галавы, мірыць іх. А тыя ня вельмі хочуць слухацца, маюць свае капрысы, амбіцыі, ганарацца сваім беспаваротным мінулым шумнай маладосьці, уяўляюць сябе страшэнна разумнымі і распаўзаюцца на ўсе бакі. Гэты працэс няньчаньня тым больш ускладняецца, што ўсё адбываецца на дзейным вулькане. Таму ня дзіва, што ўвесь сьвет зацікаўлены тым, хто будзе кіраўніком амэрыканскае палітыкі на наступныя чатыры гады.

Ня будзем рызыкаваць угадваць, каторы з двух кандыдатаў будзе выбраны ў лістападзе, бо ў краінах праўдзівае дэмакратыі магчымыя розныя неспадзеўкі. Усё-ж такі ёсьць шмат праўдападабенства. што Айзэнгаўэр будзе выбраны на наступную кадэнцыю. Тое, што ён зьліквідаваў непапулярную карэйскую вайну, зрабіла яму вялікую папулярнасьць ня толькі ў Амэрыцы, але і ў сьвеце. Праўда, неразыграная і так каштоўная вайна падважыла прэстыж дзяржавы, але затое, дзякуючы элястычнасьці Айзэнгаўэра, амэрыканскія бойсы ня гінуць больш у далёкай Карэі . . .

Падчас кадэнцыі Айзэнгаўэра — хоць ня з выключна зь ягонай прычыны — Амэрыка асягнула вельмі высокі жыцьцёвы ўзровень,якога да гэтага часу ня мела. Гэта таксама падняло ягоную папулярнасьць.

Далей, — як гэта ні дзіўна, — але народы із запраўды дэмакратычнымі традыцыямі, у спакойным часе, баяцца ставіць на чале людзей зь цьвёрдай рукой і моцнай індывідуальнасьцяй. Гэтае зьявішча зразумелае, бо народ баіцца дыктатарскіх прыхватак і парушэньня дэмакратычных правоў. Толькі ў трывожныя часы сьмяротнай небясьпекі дэмакратычныя народы нагвалт шукаюць моцных індывідуальнасьцяў і падпарадкоўваюцца ім.

Вялікі ўплыў на вынік выбараў будзе мець і тое, каторы з кандыдатаў пераліцытуе свайго канкурэнта ў абяцаньнях народу ды наколькі гэтыя абяцаньні будуць атракцыйнымі й пераконвальнымі.

Як ведама, у 1952 годзе, падчас перадвыбарчай кампаніі, Айзэнгаўэр абяцаў, што першым ягоным учынкам будзе ліквідацыя карэйскай вайны. І. як мы бачылі, слова свайго датрымаў. Таксама як падчас папярэдняй выбарчай кампаніі, так, думаем, і цяпер, канкурэнты не забудуцца пра галасы эмігрантаў з Усходняе Эўропы. Чатыры гады таму Айзэнгаўэр абяцаў нясупынна імкнуцца да вызваленьня гэтых народаў з бальшавіцкага ярма. Трэба прызнаць, што ён стараўся датрымаць гэтае слова. Айзэнгаўэр быў амаль адзін зь дзяржаўных мужоў Захаду, які пры кажнай нагодзе ўздымаў справу паняволеных народаў і прыпамінаў сьвету аб іхнай няволі, чым здабыў сабе ўдзячнасьць гэтых народаў. Праўда, фатальная жэнэўская канфэрэнцыя куртуазыйных ухмылак, якую спрытна выкарыстала бальшавіцкая прапаганда, пашкодзіла папулярнасьці Айзэнгаўэра сярод народаў Усходняе Эўропы — усё-ж можна спадзявацца, што шматлікая эміграцыя з гэтых краінаў будзе галасаваць за яго й цяпер. А гэта паважны працэнт галасоў. Тым больш, што Айзэнгаўэр выдатна спрычыніўся да ўпушчэньня ў Амэрыку вялікай колькасьці палітычных эмігрантаў, якія гібелі ў ДП-лягерох Эўропы.

Гэтыя й іншыя меркаваньні дазваляюць спадзявацца, што ў лістападзе слон — сымбаль рэспубліканцаў, яшчэ раз пераможа дэмакратычнага ішака . . .

пс

ЯКУБ КОЛАС
(3. 11. 1882 — 13. 8. 1956)

Дэманстрацыя савецкага каляніялізму

Камуністычная верхавіна давяла сваю палітычную двудушнасьць да нябывалага ўдасканаленьня. З аднаго боку, мы чуем сталы барабанны агонь камуністычнае прапаганды супраць усялякіх формаў імпэрыялізму й каляніялізму — быццам-бы за поўную гаспадарчую й палітычную сувэрэннасьць нацыяў. У запраўднасьці аднак, мы зьяўляемся сьведкамі сталага разросту савецкага імпэрыялізму й каляніялізму у памерах, ня сустраканых яшчэ дасюль у гісторыі сьвету.

Крамлёўская верхавіна сьведама дазваляе паасобным нацыям паказваць розныя вонкавыя праявы іхнае апрычонасьці: карыстацца роднаю моваю, есьці нацыянальныя стравы, танцаваць народныя танцы, сьпяваць народныя песьні, вывешваць нацыянальныя сьцягі, граць ці пяяць нацыянальныя гімны, выбіраць нацыянальнага прэзыдэнта і назначаць хоць-бы й 36 нацыянальных міністраў ды навет адзяваць мясцовыя арміі й паліцыі ў іхныя нацыянальныя ўніформы. Усё гэта мае быць выяўленьнем нацыянальнае незалежнасьці.

Але фактычна, усё гэта камуністыя трактуюць як чыста вонкавую бутафорыю, і сьведама яе нават разьвіваюць і дыфэрэнцыююць, але толькі да таго часу, пакуль моцна трымаюць галоўныя пазыцыі для панаваньня над народам.

Да такіх галоўных пазыцыяў належыць непадзельны кантроль над гаспадарчымі рэсурсамі, формамі й зьместам вытворчасьці ды разьмеркаваньнем дабра ўнутры народаў і між народамі. Разьвіваючы найстараньней усялякую незалежніцкую нацыянальную бутафорыю, камуністыя тым уважлівей прыкрываюць і маскуюць праявы гаспадарчае залежнасьці й эксплятатацыі гэтых-жа народаў. Гэтым, між іншага, і паясьняецца нехаць камуністых да праверанае статыстыкі, да публікацыі абсалютных лікаў ды забарона ўгляду ў балянс сапраўдных прыходаў і расходаў камуністычнага рэжыму.

Гэтым таксама паясьняецца, што ад 18-га да 25-га травеня сёлета, бадай незаўважна для шырокага сьвету, у Ўсходнім Бэрліне адбылася адна з найважнейшых міжнародных канфэрэнцыяў пасьляваеннага часу. Тут адбыла свой пленум г. зв. «Рада ўзаемнае гаспадарчае дапамогі»» камуністычнага блёку. Канфэрэнцыяй кіраваў заступнік старшыні Рады міністраў СССР Сабураў. У склад Рады ўваходзіць Савецкі Саюз, Польшча, Чэхаславаччына, Вугоршчына. Румынія, Баўгарыя, Альбанія і Ўсходняя Нямеччына. Канфэрэнцыя Рады была паклікана да двух заданьняў: папершае, скаардынаваць новыя пяцігодкі, якія ад 1956 году адначасна пачаліся ўва ўсіх названых дзяржавах, і, падругое, падзяліць гаспадарчыя функцыі. якія названыя дзяржавы, пад кіраўніцтвам і кантролем Крамля, павінны выконваць у рамках аднае з гаспадарчага гледзішча, суцэльнае камуністычнае імпэрыі.

Такім чынам, адным дзяржавам прызначана рабіць націск на разьвіцьцё спэцыяльнага тыпу заводаў, іншым загадана ўзмоцнена разьвіваць хімічную

(Заканчэньне на 2-ой бачыне)

І Дзяржаўнае Выдавецтва БССР русыфікуе

«Літаратура і Мастацтва» ў 25-м нумары з 16 чэрвеня сёлета ў зацемцы А. Сапетка «На кніжных выстаўках», апісваючы ўсесаюзную выстаўку кнігі й графікі, якая нядаўна была адкрытая ў Дзяржаўнай бібліятэцы ў Маскве, паведамляе: «... На агульным фоне выстаўкі стэнды Дзяржаўнага выдавецтва БССР **ня ўздымаюцца вышэй за ўзровень пэрыфэрыйных выдавецтваў**» (падкр. наше — М. В.).

Гэты сказ вельмі зырка гаворыць аб сучасным выдавецкім стане Беларускае ССР, і ніякая прапаганда акупантаў ня мае сілы запярэчыць гэтаму. Аднак, ня гледзячы на тое, што рэспубліка ў галіне выдавецтва, як і ў іншых галінах, **«ня ўздымаецца вышэй за пэрыфэрыю»**, дырэктар Дзяржаўнага выдавецтва Беларускае ССР Матузаў у мінулым годзе на дэкадзе беларускае літаратуры й мастацтва ў Маскве быў узнагароджаны ордэнам!

За што-ж узнагародзілі ордэнам тав. Матузава, калі ўзровень яго́ных выданьняў не дасягае ўзроўню дзяржаўных выданьняў ,а застаецца ў хвасьце пэрыфэрыі?

На гэта мы знаходзім адказ у ўсесаюзных каталёгах «Савецкая Кніга», паводля якіх гэты найміт сяньняшніх расейскіх акупантаў у мінулым 1955 годзе з адпушчаных дзяржаўным пляннаваньнем сяродкаў на выдавецтва кніжак у беларускай мове **выдаў кніжкі ў Дзяржаўным выдавецтве Беларускай ССР у расейскай мове!**

Паводля вышэйўспомненых каталёгаў № 1 (44) — 36 (79) 1955 г. (іх у мінулым годзе было 36), Дзяржаўным выдавецтвам Беларускае ССР было выдадзена **51 назоў кніжак у расейскай мове** агульным тыражом 1 мільён 702 тысячы паасобнікаў ды затрачана на іх 509 аркушаў паперы, што выносіць прыблізна 10 друкаваных аркушаў на кажную кніжку.

Памеры газэтнага артыкулу не дазваляюць аб гэтым шырэй напісаць і таму тут падаем, на нашу думку, самыя важнейшыя факты.

Для русыфікацыі беларускіх дзяцей было выдадзена шэсьць назоваў з розных зьместам кніжак тыражом 126.000 паасобнікаў абыймом 24 друкаваныя аркушы паперы. Русыфікаваньню беларускіх калгасьнікаў было прысьвечана 7 назоваў кніжак тыражом 60.000 паасобнікаў абыймом 32 аркушы. Пяць назоваў выдадзена палітычнай літаратуры тыражонм 100.000 паасобнікаў абыймом 10 друкаваных аркушаў. Дзесяць назоваў выдадзена кніжак з галін: мэдыцынскае 4 назовы, 35.000 паасобнікаў, 28 друкаваных аркушаў; тэхнічнай 3 назовы, 23.000 паасобнікаў, 16 аркушаў; фізкультурнай 1 назоў, 23.000 паасобнікаў, 10 друкаваных аркушаў; навуковай 1 назоў, 150.000 паасобнікаў, 13 друкаваных аркушаў, ды гістарычнай 1 назоў, 10.000 паасобнікаў, 9 друкаваных аркушаў.

Алошнія-ж 23 назовы былі прысьвечаныя мастацкай літаратуры тыражом 1 мільён 181 тысяча паасобнікаў абыймсм 370 друкаваных аркушаў. Між гэтага было 5 назоваў зь біяграфічна-манаграфічнай беларускай тэматыкай тыражом усяго 35.000 паасобнікаў, абыймом 45 друкаваных аркушаў; 4 назовы перакладаў на расейскую мову беларускае літаратуры сучасных савецкіх беларускіх пісьменьнікаў тыражом 350.000 паасобнікаў, абыймом 70 друкаваных аркушаў ;9 назоваў рознай расейскай мастацкай літаратуры 352.000 паасобнікаў, абыймом 124 друкаваныя аркушы ды 5 назоваў заходня-эўрапэйскіх клясыкаў тыражом 450.000 паасобнікаў, абыймом 131 друкаваны аркуш.

І можна было-б пацешыцца, калі-б яны былі ў роднай мове. Выданьне-ж іх у расейскай мове яшчэ раз гаворыць аб тым, што **на Беларусі сяньня шалее русыфікацыя!** Таксама няхай ніхто з чытачоў ня думае, што магчыма іх выдалі для выкананьня фінансавага пляну. Прададзеная кніга за мяжой рэспублікі фінансавага пляну ня выконвае. Дык, як бачым з вышэй пададзенага, Дзяржаўным выдавецтвам Беларускае ССР у мінулым годзе Беларусам была падсунутая нядрэнная бібліятэчка у расейскай мове. У арганізацыі яе заняў першае месца беларусаед Матузаў, і за гэтыя чорныя справы ў вадносінах да беларускага народу акупант начапіў яму ардэнок.

Мікола Вярба

Прэзыдэнт БНР у ЗША

26 ліпеня сёлета прыбыў у Нью Ёрк Спадар Прэзыдэнт Рады Беларускай Народнай Рэспублікі інж. М. Абрамчык. На інтэрнацыянальным аэрадроме Айдлўайлд Сп. Прэзыдэнта спаткалі прадстаўнікі беларускіх арганізацыяў у Нью Ёрку.

Спадар Прэзыдэнт пляннуе ўзяць удзел у спатканьні Беларусаў Паўночнай Амэрыкі ў Торонто (Канада) у днёх 1, 2 і 3 верасьня, а пазьней, у канцы гэтага месяца, адкрыць у Нью Ёрку Восьмую Сэсію Рады БНР.

Спадар Прэзыдэнт пляннуе прабыць у Злучаных Штатах Амэрыкі два-тры месяцы: правесьці Сэсію Рады, наведаць Вашынгтон і беларускія асяродкі гэтае краіны.

Да аргумэнтаў дамаганьня незалежнасьці Беларусі

Сп. Аркадзь Будзіч у вартыкуле «Чаму незалежнасьць?» (гл. «Б-на» № 27-309 зь 1-га ліпеня сёлета) з аргумэнтаў нашага дамаганьня незалежнасьці, якія мы маем падаваць вольнаму сьвету, адцэмлівае аргумант гістарычны, даўжэй задзержваецца над аргумэнтам эканамічным і аргумант трэйці выказвае гэтак: «Мы мусім давесьці вольнаму сьвету, што беларускія незалежнікі — ніякія ні шавіністы*), ні ксэнафобы, а што яны проста абаронцы*) свайго краю й народу перад расейска-маскоўскай экспляатацыяй».

Прачытаўшы трэйці аргумант, прыпомнілася мне, як 47 год таму я вёў адраджэнскую прапаганду ў Ашмянскім і (пасьлейшым) Валожынскім павеце. Тады было добра, калі ў цэлай валасьці знайшлося колькі сьвядомых Беларусаў. Людзі былі надта адпорныя на аргумантэ беларускага адраджэньня. Да таго адпорныя, што найчасьцей ня верылі, што кажаш шчыра пра патрэбу беларускага нацыянальнага адраджэньня, а не жартуеш, не сьмяешся толькі з «простых» людзёў, даводзячы, што іхную «прасьціню» трэба шанаваць і захаваць. Іхныя аргумэнты былі:

1) Як можна бараніць простую мову?

2) Яму з гэтага няма карысьці, а калі так, дык ён адно думае, а другое гамоне, сьмяецца з нас.

Дык вось, каб пераканаць, што гамоніш шчыра, даводзілася штучна напушчаць на сябе злосьць.

Хіба гэткага спосабу ўжывае і сп. Будзіч, значыць, прыкідваецца, каб іншыя паверылі таму, чаму не даюць веры. Ніхто загранічны ня думае, што Беларусы шавіністыя або ненавісьнікі чужнікоў, бо гэтага ў Беларусаў няма. Дык, відавочна, каб пераканаць у працілным, ён і падае менаваны аргумант. Але нашто гэта? Калі ня гэта, дык заставалася-б думаць, што ён абарачаецца ў нейкім нездаровым серадовішчы, дзе сочаць за кажным словам Беларуса з мэтаю абвінавацьць яго ў шавінізьме й ненавісьці да чужнікоў, і ў яго зьяўляецца хваравіты страх перад такім абвінавачаньнем.

Другое, што я хачу заўваміць: аргуманты гістарычны й эканамічны вельмі важныя, але найважнейшы аргумант — гэта жаданьне самога народу беларускага быць незалежным. Бяз гэтага аргуманту ўсе іншыя аргуманты ня будуць мець у чужніка ніякае вагі. Хто ціха сядзіць, ня ўзрушае заведзенага ягоным непрыяцелям «парадку» й супакою, таго ніхто вызваляць не паруніцца, хоць-бы як яго выкарыстоўвалі і хоць-бы які ён быў слаўны ў мінуласьці. Кажучы «у чужніка», я пераймаю спосаб думаньня сп. Будзіча, бо ён чамусьці мае наўвеце толькі чужых, але сваіх не, як быццам чалавек урадзіўся дыпляматам або міністрам загранічных спраў. Помойму, работа сярод сваіх важнейшая за работу сярод чужых. Без сваіх чужыя нам не памогуць.

Я. Станкевіч

*) Замест беларускае хормы «шавіністыя» і беларускага слова «абаронынкі», аўтар ужыў тут чужую хорму й слова. Перасьцерагаю перад імі.

Адкрыты адказ Др-у Я. Станкевічу

Вельмі Паважаны Спадар Рэдактар!

Буду Вам вельмі ўдзячны, калі Вы не адмовіцеся зьмясьціць на бачынах Вашае вельмі папулярнае газэты мой ліст у справах, якія, на маю думку, маюць некаторае агульнае значэньне.

☆

Паважаны Спадару Доктар!

Я быў спачатку надта зьдзіўлены, калі прачытаў на балонках «Б-ны» Ваш ліст да мяне. Вось-жа яшчэ зусім нядаўна, бо ў канцы мінулага чэрвеня, мы бачыліся з Вамі ў Нью Ёрку... Мой тэксаскі адрас, у выпадку патрэбы, Вы надта лёгка маглі-б дастаць у Нью Ёрку — ці ў УВАН, ціто ў НІШ, ці ад маіх шматлікіх ньюёрскіх знаёмых.

Аднак, крыху падумаўшы, я прыйшоў да высновы, што вельмі добра, што Ваш ліст да мяне апынуўся на балонках прэсы. Я ўважаю, што ёсьць некаторыя справы, якія ўжо перарасьлі рамкі прыватнага ліставаньня, дый што будзе карысна пагутарыць аб іх на адкрытым форуме прэсы. Пагутарыць шчыра, дружна, ясна й адкрыта дзеля замацаваньня добрых беларуска-ўкраінскіх ўзаемадачыненьняў.

Вось-жа сяньня ўсіх нас ужо выразна не задавальняе трафарэтная, нікога й да нічога незабавязвальная вымена ветлівымі выказваньнямі й кампліментамі на розных нашых афіцыйных урачыстасьцях ды акадэміях... Уся гэтая дакаратыўная буфанада мае ў нашых дачыненьнях мінімальнае рэальную варгасьць...

Вось-жа сяньня я пастараўся даць Вам ясны адказ на Вашую кваліфікацыю маіх беларускіх знаёмых і залічаньне іх да дзьвёх супрацьлеглых катэгорыяў: 1) беларускіх патрыётаў і 2) русафілаў, дывэрсантаў, чужое агентуры.

У прынцыпе, я не адкідаю магчымасьці існаваньня ў беларускім грамадзтве асобаў абедзьвюх прыгаданых катэгорыяў. Таксама й Вы Спадару Доктар, можаце, калі хочаце, займацца залічаньнем да абедзьвюх катэгорыяў усіх ведамых Вам Беларусаў. Аднак забаўляльнага значэньня Вашая сэгрэгацыя для нас, Украінцаў, і для мяне мець ня можа. Мы маем досыць свайго розуму й дасьветчаньня, каб мець магчымасьць выносіць поўнасьцяй самастойную ацэну тых ці іншых беларускіх «падсудных»... Вашую-ж асабістую думку мы можам занатаваць сабе, як апінію «эксперта»...

Я вельмі цешуся, што большасьць успомненых у маім папярэднім лісьце маіх беларускіх знаёмых была залічана Вамі да катэгорыі беларускіх патрыётаў. Аднак, мне вельмі прыкра сьцьвярджаваць, што такі выдатны беларускі дзеяч, як др. Я. Станкевіч, так мала паінфармаваны пра нас, Украінцаў, што толькі з майго прынагоднага ліста ў «Бацькаўшчыну» даведаўся пра мае калішнія кантакты із шматлікімі беларускімі дзеячамі. Вось-жа Вашае асабістае, Сп. Доктар, знаёмства зь мною трывае ўжо больш за трыццаць год...

Як мною, так і іншымі шматлікімі Украінцамі, навязваліся й падтрымоўваліся кантакты зь беларускім грамадзтвам, ня толькі з прычыны нашага прыватнага зацікаўленьня беларускім адраджэнскім рухам, але й вельмі часта, у выніку даручэньня Ўраду Украінскае Народнае Рэспублікі, дзеля выразна акрэсьленых украінскіх дзяржаўна-палітычных мэтаў. Таксама й пасьля хаосу Другое сусьветнае вайны Эгзыльны Украінскі Урад уважаў патрэбным аднавіць кантакт з рознымі беларускімі асяродзьдзямі ды асобамі. На тэрыторыі Нямеччыны, наведваючы розныя беларускія асяродзьдзі, наведаў я й Вас, Сп. Доктар, у Рэгенсбургу...

Праз такія кантакты ўкраінскія кіруючыя чыньнікі здабывалі сабе магчымасьць адпаведнае ацэны зьявішчаў, асяродзьдзяў і асобаў беларускага грамадзтва. Гэта мае не абы-якую вартасьць пры пабудове супольнага абаронага фронту супраць маскоўскае агрэсіі.

Украінскія ацэны зьявішчаў беларускага жыцьця часамі маглі поўнасьцю супадаць з ацэнамі, робленымі тымі ці іншымі беларускімі «экспэртамі», аднак, часамі маглі быць цалкам іншымі... Асабліва, калі беларускія «экспэрты» ў сваіх інфармацыях выяўлялі нястачу патрэбнае аб'ектыўнасьці.

Прыкладам, мне часта даводзілася чуць ад выдатных беларускіх дзеячоў

(Заканчэньне на 3-яй бачыне)

Дэманстрацыя савецкага каляніялізму

(Заканчэньне зь 1-ай бачыны)

прамысловасьць, іншым — разьвіваць оптыку й прэцызыйную мэханіку, некаторым — разьвіваць прадукцыю вугалю ці зялезнай руды, а некаторым — спэцыялізавацца ў вызначаных галінах лёгкае прамысловасьці. Гэта падобна, як, прыкладам, на Беларусі апошнім часам загадана асабліва інтэнсыўна разьвіваць кукурузу й цукровыя буракі пры сьведамым занядбаньні іншых галін вытворчасьці. Згодна з гэтым, клясычна-імпэрыялістычным і каляніяльным пляннам, ніякая паасобная нацыя ня можа разьвіваецца з гаспадарчага гледзішча ўсебакова і, па магчымасьці, самастойна. Спэцыфікацыя й дыфэрэнцыяцыя функцыяў прызначана на тое, каб узалежніць паасобныя народы міжсобку як найбольш, а ўсіх іх разам падпарадкаваць кіраўніцтву крамлёўскага камуністычнага цэнтру. Верагодныя весткі з канфэрэнцыі сьцьвярджаюць, што паасобныя нацыянальныя дэлегацыі энэргічна, але, звычайна, бяз посьпеху, намагаліся пярэчыць пляннавым лікам, якія накідаў ім прадстаўнік Крамля. Суверэннасьць гэтых народаў зьведзена, фактычна, да глуму. Вялікая гаспадарчая канфэрэнцыя ў усходнім Бэрліне была аднэй з найбольш цынічных дэманстрацыяў савецкага імпэрыялізму і каляніялізму.

П.

11)

На нівах і ўзвышшах беларускага слова

ВЕРА БЕЛАРУСА

Веру, братцы, людзьмі станем,
Хутка скончым мы свой сон.
На сьвет Божы шырэй глянем.
Век напіша нам закон.
Не чарнілам на паперы —
Дзесь у архівы не здае,
Ён зьбірае поту меру
Ды на ніву нашу лье.
Зямлю поіць, яна родзе
Сок у зярнятах нам на хлеб.
Спажываем, а ў народзе
Штось, як шэпча: «Ўставай, сьлеп!»

Веру, братцы, ў нашу сілу,
Веру ў волі нашай гарт.
Чую агонь у нас — ня брылу,
Бачу, братцы, мы ня з карт,
Мы ня зь гіпсу, мы — з каменьня,
Мы зь зялеза, мы із сталі.
Нас кавалі у пламеньні,
Каб мацнейшымі мы сталі.
Цяпер, братцы, мы з граніту,
Душа наша з дынаміту;
Рука цьвёрда! Грудзь акута!
Пара, братцы, парваць пута!

МАЕ ДУМКІ

Хацела-б быць зярнём пшаніцы,
Упасьць на ніўкі, вёскі,
Зазлацііцца, безь мятліцы
Даць хлеб смачнейшы трошкі.
Хацела-б быць я рэчкай быстрай,
Абегчы родны край!
Дзе напаіць, а дзе скупаць,
А дзе ўтуліцца ў гай.
То зашумець, то зашаптаць,
То стаць у салодкім сьне,
То зноў зарвацца, зноў гуляць,
Агнём кіпець у дне.
Ды так разгрэцца і сьпяніцца,
Каб у неба хваляй здаць.
Ўкрасьці сонца, зноў спусьціцца
І больш сьвету людзям даць.
Прыгарнуць усё ў дарозе,
Каплю шчасьця, долі ўліць,
Думаць ўсюды аб народзе,
Родны край усюды сьніць.
То рассыпацца расою
Па галінах, па лісточках;
То абняцца так зь зямлёю,
Каб ніхто разьняць ня мог.
Або ветрам абярнуся
Ды над сьветам праляччу,
Цёмным віхрам закручуся,
Ўверх на месяц заскачу.
З усёй сілы і размаху,
Як красівам ў зьвёзды здам.
Сыпнуць іскраў сноп, ад страху
Задрыжыць аж месяц сам:
«Хто ты, скуль ты, чаго хочаш,
Чаго выеш і шуміш?
То празь сьлёзы нам рагочаш,
То гарыш ўвесь і дрыжыш?»
— Я пасланец, вецер буйны,
Прыляцеў на суд вас зваць:
У нас цёмна, край наш хмурны,
Ад цямноты людзі сьпяць.
Я там біўся, я там віўся,
Я ім хаты паламаў.
А ўсё-ж такі не дабіўся,
Каб народ свой голас даў.

НА МАГІЛЕ

На магіле зыду дубам,
Пачну шаптаць братнім губам
Аб іх долі, аб свабодзе.
Стану песьняй у народзе.
Пастух дудку зь мяне скруціць,
Як зайграе — кроў замуціць.
Як засьвішча — кажны стане:
«Што за граньне, што за граньне?
Што-то будзе, што-то будзе
З гэтай песьні ў нашым людзе!»
Вострьы зубы, як-бы зь пілы,
Колюць, рэжуць, цягнуць жылы.
Смаляць, паляць, пякуць, студзяць
Старых, малых со сну будзяць,
Як на вуглях кажны стане:
«Што за граньне, што за граньне?
Што-то будзе, што-то будзе
З гэтай песьні ў нашым людзе?»
Ліст дубовы пад хлеб сьцелюць,
Жолуд яго ў жорнах мелюць.
А дзе толькі дудка сьвісча,
Людзі бягуць, як на ігрышча,
Як на дзіва кажны стане:
«Што за граньне, што за граньне?
Што-то будзе, што-то будзе
З гэтай песьні ў нашым людзе?»

МУЖЫК НЕ ЗЬМЯНІЎСЯ

Дзевятнаццаць сотняў,
Як Езус радзіўся,
І за гэту пору
Мужык не зьмяніўся.
Пайшлі горы долам,
А далы гарамі;
Перасохлі моры
І сталі палямі.
А на гэтых палях
Камень пакрышыўся.
І за гэту пору
Мужык не зьмяніўся.
Знайшлі новы землі,
Порах раздабылі,
Сталі папер ткаці,
Літар насадзілі.
Нарабілі кніжак,
Людзям паказалі.
Ад «хамулы» вока
Толькі ключ схавалі.
Напісаў Капэрнік,
Што сьвет закруціўся.
І за гэту пору
Мужык не зьмяніўся.
Ах! застаўся цёмны,
Як той бор зялёны.
Застаўся «хамула»
Ўсімі прыцісьнёны.
Людзі папсавалі
Свае душы, сэрцы,
Толькі «хам» застаўся
У чыстай спанцэрцы.
І Бог зь неба глянуў,
Глянуў — зьдзіваваўся.
Ну! ты, кажа, сынку,
Прасі, што патрэба,
Усім адарую,
Усё пашлю зь неба:
Я хачу, каб сынку,
Ты больш ня мучыўся,
Каб ты стаў свабодны,
З горам разлучыўся.
— О, дай Ты мне, Божа,
Хаця нову хату,
Дай кабылу сіву
І жонку багату.
Дай кароўку зь целем,
Сьвінку, курэй колькі,
Дай, жыта мы зьмелем.
І годзе — і толькі.
А за гэта дзякуй!
Буду сабе панам,
Разлучуся з горам
На век векаў аман.

Адкрыты адказ Др-у Я. Станкевічу

(Заканчэньне з 2-ой бач.)

выказваньні найвайстрэйшага асуду калішніх сяброў Незалежнага Ураду Беларускае Народнае Рэспублікі Ластоўскага й Цьвікевіча за іхную капітуляцыю перад маскоўскімі бальшавікамі ды зданьне сябе на маскоўскую ласку й няласку... Зусім нядаўна чуў я ад іншых беларускіх патрыётаў словы абурэньня на найбольшага беларускага паэту Я. Купалу за ягонае Сталіна — й Савета-выхавальныя творы... — У вапошнім выпадку, мы, Украінцы, ня можам і ня хочам прылучацца да беларускіх асудаў і засудаў... — Наша хата з краю...

Вы, Сп. Доктар, не згаджаецеся з маёй ацэнаю праф. Карскага, як піянэра-навукоўца сучаснага беларускага руху. Вы кажаце: «Ён, праўда, «беларуская коства», але ідэялягічна быў «западно-руссом» і «западно-русскім» вучоным ды бязь хістаньня душой і целам аддадным Маскве». Такім чынам, Вы Сп. Доктар, цалкам выкідаеце паза рамкі беларускага адраджэнскага руху такую выдатную асабістасьць із старэйшага беларускага пакаленьня, як праф. Карскі.

Я, як Украінец, ня маю патрэбы займацца пытаньнем, наколькі Вы, С. Доктар, кампэтэнтныя праводзіць остракізм каго-небудзь зь беларускага грамадзтва — тым больш, гэткае маральнае й навуковае вялічыні, як праф. Карскі. Я, як Украінец, уважаю Ваш асуд аб'ектыўна неабаснаваным, несправядлівым і шкодным сваімі наступствамі для суцэльнасьці беларускае справы.

У Вашых разважаньнях і цьверджаньнях пра праф. Карскага Вы робіце кардынальную памылку, бо выразна не бераце на ўвагу пэрспэктывы часу й абставін ды застасоўваеце да пэрсанажу зь гістарычнае мінуўшчыны ідэялягічныя крытэрыі сучаснасьці. Крытэрыі нацыянальна-дзяржаўнае сьведамасьці ўжываны да канкрэтных людзей ня мае й ня можа мець характару сталасьці й нязьменнасьці. Абсяг і нутраны зьмест нацыянальна-палітычнае сьведамасьці стала падлягае эвалюцыйным зьменам у залежнасьці ад бегу часу й зьмены жыцьцёвых абставін.

Было-б поўным бязглуздзем, калі-б мы, цяперашнія украінскія незалежнікі, дзяржаўнікі й саборнікі, асудзілі на астракізм з нашае гістарычна-народнае супольнасьці ўсіх нашых калішніх працаўнікоў культуры й навукі, якія ўважалі сябе за маларосаў, «южнарусаў», русінаў... Усіх гэтых Бадзянскіх, Максімовічаў, Гулак-Арцёмаўскіх, Кастамараваў ,Куляшоў, В. Антановічаў..., якія былі ня толькі ляяльнымі грамадзянамі Расейскае Імпэрыі, але й перакананымі вернападданымі расейскіх цароў... Яны часамі выразна выказвалі сваю варожасьць да ідэі палітычна-дзяржаўнае незалежнасьці Украіны. Яны часамі публічна запярэчвалі дзяржаўна-творчыя здольнасьці ўкраінскага народу, часамі сумляваліся навет у ягонай жыцьцяздольнасьці... Калі-б мы засудзілі іх так, як Вы, Сп. Доктар, праф. Карскага, — мы засталіся-б гістарычнымі сіротамі...

Я ня знаю, ці даводзілася Вам, Сп. Доктар, асабіста сустракацца з праф. Карскім, але я быў ня толькі ягоным вучнем у ўнівэрсытэцкіх аўдыторыях, але й частым удзельнікам гутарак зь ім у інтымным коле ўкраінскіх прафэсароў Гутнікава, Маліноўскага, Е. Тымчанка, Адарненка, Бабрука... Перад Першаю сусьветнаю вайною праф. Карскі меў ня толькі аўтарытэт вялікага навукоўца-філялёга, але карыстаўся агульнаю пашанаю й любоўю, як чалавек высокае культуры й маралі. Сваёй чароўнаю асабістасьцяй, сваёй выразнай і нядвузначнай задэкляраванасьцяй у прыналежнасьці да паняволенага беларускага народу, ён прыцягаў да сябе нашыя ўкраінскія сэрцы. У гэныя страшныя часы цёмнае «всероссійской» начы ён годна й горда нёс імя Беларуса й бясстрашна бараніў правы Беларусаў таксама «людзьмі звацца». Тое, што ён тады ня бачыў яшчэ ніякіх магчымасьцяў для дзяржаўнасьці беларускага народу — не ягоная віна... — На долю праф. Карскага, нажаль, ня выпала таго шчасьця, якім карыстаецеся сяньня Вы, Сп. Доктар ,калі ўжо ясна бачыце беларускі нацыянальна-дзяржаўны шлях з вышыні ньюёрскіх хмарачосаў і амэрыканскае дэмакратыі...

Мы, Украінцы ,што мелі гонар і шчасьце знаць гэтага Вялікага Беларуса, схіляем свае галовы ў пашане перад ягонаю памяцяй. Мы хацелі-б, каб сучасныя беларускія навукоўцы, у тым ліку й Вы, Сп. Доктар, зрабілі для нашага суседняга й братняга Беларускага Народу хоць-бы дзесятую долю таго дабра, якое было свайго часу зробленае двума (? — Рэд.) томамі «Беларусаў» праф. Карскага.

Цяпер яшчэ колькі слоў пра тых маіх беларускіх знаёмых, якіх Вы, Сп. Доктар, кваліфікуеце русафіламі, дывэрсантамі, чужою агентураю... Мне, Сп. Доктар, прыкра сьцьвердзіць, што я пра Вас самога, за даўгія дзесяцігодзьдзі маіх беларусаведных досьледаў, чуў падобныя, а мо яшчэ й горшыя акрэсьленьні з боку розных беларускіх дзеячоў... Я ня прыймаю да ведама ад нікога падобных акрэсьленьняў, паколькі яны не абаснаваныя на праверааных дадзеных. Зроджаныя асабістаю ці групаваю варажнечай, інсынуацыі сярод Беларусаў мяне так-жа мала цікавяць, як і ўкраінскія.

Магу толькі Вас, Сп. Доктар, як каталіка, запэўніць, што мне украінскаму праваслаўнаму аўтакефалісту, беларускае ці расейскае царкоўнае «зарубежніцтва» настолькі-ж сымпатычнае, як і Вам... Калі Вы гэтага ня ведаеце, дык, значыцца, зусім не арыентуецеся у нутрана-ўкраінскіх духоўна-царкоўных справах...

За запраўдных прадстаўнікоў Беларусі й Беларусаў я ўважаю толькі сяброў законна створанага Ураду Беларусі. Пагэтым, кажны Беларус ці беларуская група, рэпрэзэнтуюць толькі самі сябе... Ацэну іх з гледзішча украінскага, мы, Украінцы, пакідаем сабе...

Урэшце, выкажуся крыху да праблемы Канфэдэрацыі Беларусі й Украіны. Малую вартасьць, зразумела, мае тая канфэдэрацыя, ахвоту да якое сярод Беларусаў Вы, Сп. Доктар, узалежніваеце ад факту знаёмства д-ра Олесіюка з Тэксасу зь Беларусамі зь несымпатычных Вам і дыскрымінаваных Вамі групаў.

Сярод украінскае грамадзкасьці было дый ёсьць цімала больш або менш энтузіястычных прыхільнікаў білятэральнага дзяржаўнага ўкраінска-беларускага задзіночаньня. Былі навет канкрэтныя спробы дзеяньня ў гэтым кірунку.

Аднак мушу адкрыта прызнацца, што я да гэтых энтузіястаў ніколі не належаў і не належу. Не таму, што (па аналёгіі) мне надта не падабаюцца Вашыя, Сп. Доктар, кантакты зь несымпатычнымі мне ўкраінскімі палітычнымі й рэлігійнымі групамі, а таму, што дзеля цэлага шэрагу паважных прычын, я ўважаю канцэпцыю Білятэральнае Дзяржаўнае Вуніі Украны зь Беларусяй некарыснай, нявыгоднай і непатрэбнай для ўкраінскіх інтарэсаў. Выказваючыся за вялікі міжнародны канфэдэрацыйны фронт супраць Масквы, я зусім ня маю ахвоты намаўляць Вас, Сп. Доктар, ні каго-небудзь зь Беларусаў або Украінцаў на якое-небудзь дзяржаўна-палітычнае задзіночаньне Беларусі й Украіны. Я ўважаю за лепшае нашае прыязнае суседзтва, чымся варожае, сварлівае сяброўства.

Прашу, прымеце ад мяне належную Вам, Спадар Доктар, пашану. Ваш —

Др. Тыміш Олесіюк

Сьветавы крызіс камунізму

ЛІКВІДАЦЫЯ ДЫКТАТУРЫ Й «ПАКАНАНЬНЕ КУЛЬТУ АСАБІСТАСЬЦІ» ПРЫ БАЛЬШАВІЗЬМЕ НЕМАГЧЫМЫЯ

АД РЭДАКЦЫІ: Ніжэй перадрукоўваем артыкул з украінскай газэты «МЫ ЩЕ ПОВЕРНЕМОСЬ!», (№ 9 за жнівень 1956), які будзе цікавы й карысны таксама й для беларускага чытача.

☆

Цэлым камуністычным сьветам коціцца апошнім годам штораз узрастаючая хваля палітычных неспакояў, а навет збройных заварушэньняў. Найбольш яскравымі выказьнікамі гэтага неспакою былі ведамыя падзеі ў Грузіі ў месяцы сакавіку і ў канцы чэрвеня ў Пазнані (Польшча). У Празе й Будапэшце мелі месца студэнцкія дэманстрацыі й наяўныя антырэжымныя мітынгі пры тысячах удзельнікаў. Яшчэ перад тым адбыліся паўстаньні ў канцэнтрацыйных лягерах Варкуты, Нарыльска, Казахстану. У камуністычнай прэсе надалей прадаўжаецца вялікая палеміка на тэму разьвенчваньня Сталіна. Неспакойныя замежныя партыйныя сакратары і чырвоныя верхаводы адзін за адным езьдзяць у Маскву па выясненьні, парады й інструкцыі.

Усё гэта складаецца на абраз агульнага сьветавага крызісу камунізму.

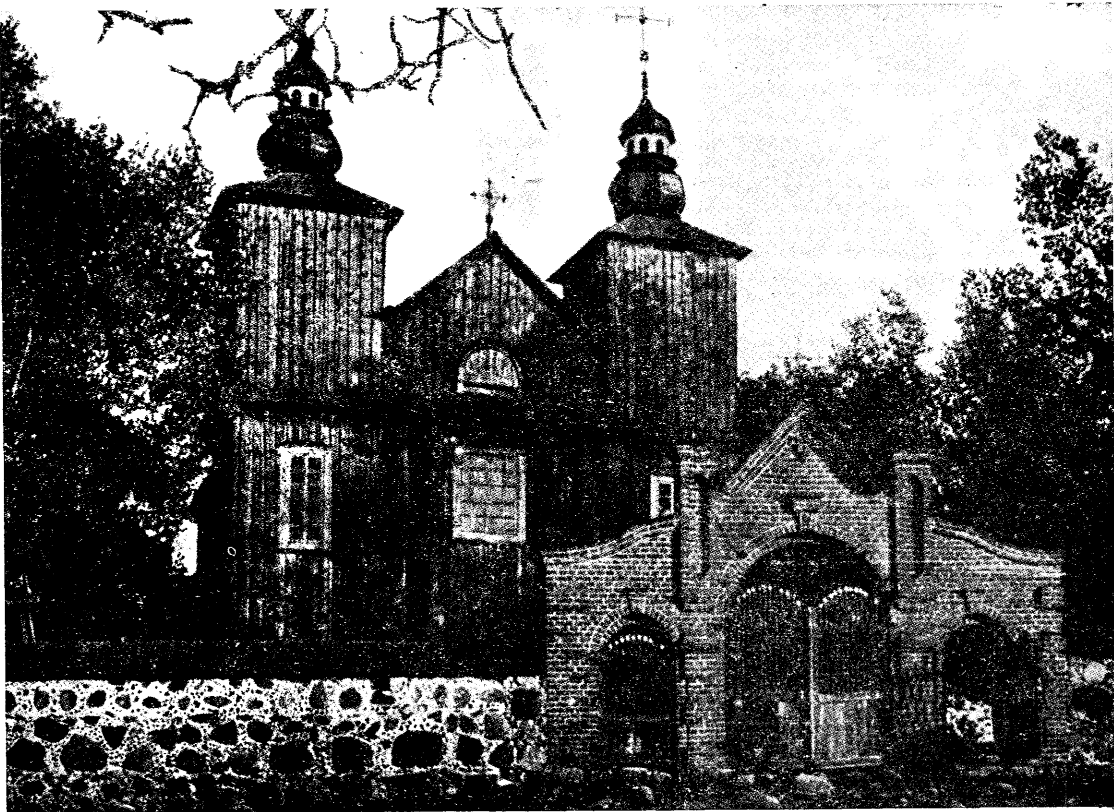
Было-б памылкай думаць, што разьвенчваньне Сталіна, а ў васаблівасьці тайная прамова Хрушчова падчас ХХ зьезду КПСС у месяцы лютым, у якой ён «выкрываў» злачынствы Сталіна, былі **прычынамі** гэтага сяньняшняга крызісу. Наадварот, яны ёсьць толькі яго **сымптомамі**, вонкавымі азнакамі; крызіс гэты існаваў унутры камунізму ўжо шмат раней. Сяньня ўжо не падлягае ніякаму сумлеву, што Сталін і ягоная халодная вайна, наагул цэлая сталінская сыстэма, завялі таксама Савецкі Саюз, як і цэлы сьветавы камунізм у сьляпы завулак. Правадыр італьянскіх камустых **Тольяті** правільна сьцьвердзіў, што **«калі-б сталінская сыстэма была патрывала яшчэ трохі даўжэй, быў-бы наўхільна дасягнуты пункт зрыву**, паймення: або было-б дайшло да адкрытай вайны СССР з Захадам, або да агульнага супрацькамуністычнага паўстаньня народных масаў зьнізу».

Зусім лёгічна, разам зь гістарычна нямінучай ліквідацыяй сталінізму, як праграмы й сыстэмы, мусіла-б таксама прыйсьці ліквідацыя, а прынамсі пазбаўленьне ўлады яго партыйнага **апарату**, — выканальніка злачынстваў сталінізму. Або, гаворачы прасьцей, разам з правадыром банды разбойнікаў, мусілі-б быць зьліквідаваныя й ягоныя «верныя саратнікі»: ня толькі Бэрыя, Абакумаў, Багіраў, але й у роўнай меры Хрушчоў, Булганін, Мікаян, Маленкаў і ўсе іншыя. Усе яны маюць аднолькавую меру адказнасьці за злачынствы камунізму, робленыя на працягу мінулых 30 год.

Вось-жа як гэта дзеіцца, што на працягу 30 год усё, што было добрае ў СССР і ў камуністычным сьвеце, было прыпісванае толькі аднаму чалавеку, а цяпер усё, што сталася дрэнным, ёсьць прыпісванае ўзноў-жа толькі аднаму й таму самаму чалавеку? Як гэта пагадзіць з аснаўной тэзай камунізму, што рухавікамі гісторыі ня ёсьць паасобныя й пададзінокія людзі, адзінкі, але народныя масы? Што рабілі цяперашнія правадыры СССР падчас доўгіх гадоў злачынстваў Сталіна? Чаму яны не намагаліся яго зрабіць няшкодным? Чаму сяньняшнія савецкія правадыры ня інфармавалі сваіх партыйных сяброў за мяжой пра фактычны стан справаў? Чаму ліквідацыя сталінізму ня ёсьць усенароднай і ўсепартыйнай справай, справай народных мас, але ёсьць праводжаная й кантраляваная згары пры тарнаваньні тых самых мэтадаў, якімі якраз паслугоўваўся і Сталін?

З вышэйшых пытаньняў вынікае **адно найважнейшае пытаньне: ці ўсё зло й злачынствы, якія сяньня прыпісваюцца асобе Сталіна, выплывалі толькі з благіх асаблівасьцяў ягонага асабістага характару, ці, наадварот, ёсьць яны**

(Заканчэньне на 8-ай бачыне)

Мядзел. Драўняны касьцёл з XVIII стагодзьдзя

АРТЫСТЫ ГРАЙКА

Скрыпка грае, скрыпка скача,
А музыка ў душы плача,
Сьціснуе струны, смыкам жахне,
Аж ад болю народ ахне.
Чорны вочы — блісь сьлязою.
Струны стогнуць пад рукою.
Сам музыка з скрыпкай зьліўся
І, як вецер, у неба ўзьвіўся
Ўвесь у песьні, ўвесь у гоне.
То сьмяецца, то зноў стогне,
То людзей усіх абніме,
То адступіць, камень кіне.
Во, глядзі, па горах скача.
Мігам сеў на скале, плача.
Сьлёзы збрызнуў, гоп у мора.
Як маланка на прасторы,
Сьвеце, гасьне, ціхне, млее.
Заміж агню іскра тлее.
Рука стала. Смык згастрыўся
І, як зьмея, ў скрыпку ўпіўся.
Што заграе, што забае,
Сам артысты толькі знае.

СКРЫПКА

Чаго словам не сказаці
Што на сэрцы накіпела,
Застаецца скрыпку ўзяці,
Покі ў сілы крэпка вера,
Покі думка рве да неба,
Покі крыльля не зламалі,
Покі трэба душы хлеба,
Будуць струны байчэй граці,
Будзе смык вайстрэй хадзіці,
Будзе скрыпка паслушнейша.
Ў песьню можна пераліці
Усё найлепша, наймілейша.
Ў песьні можна даць пяруны,
Песьняй сэрцы рваць на часьці
Толькі крэпкі былі-б струны,
Я заграла-бы аб шчасьці!
Я заграла-б сьмехам кветак,
Нівак шэптам залацістых,
Звонам серпа, касы ўлетак,
Мёдам ліп з садоў пушыстых.
Я заграла-б песьню матак
Над калыскаю дзіцяці.
Ўсе багацьці з родных хатак
Я-б хацела ў песьні даці.
Я на струнах раззваніла-б,
Дух народу абняла-бы,
Ў жары сэрца растапіла-б,
Аўтар новы ўліла-бы.
Пры аўтары тым я грала-б,
Так на струнах галасіла-б,
То склікала-б, то вітала-б,
То суседзяў весяліла-б.
То малітвай смык завыў-бы,
То закляў-бы на пяруны,
То у неба скаргай біў-бы,
Толькі крэпкі-б былі струны!
Смык гатовы, струны тугі,
Кроў у жылах закіпае.
Ну! Слухайце, мілы другі:
Мая скрыпка ужо грае.

ВОСЕНЬ

Восень гумны накладае,
Возіць снапы, рашчыняе
Хлеб галодным гаспадарам:
«Яшчэ, людцы, вы ня дарам
Працавалі ўсё лета,
Закусеце хоць за гэта».
Бульбу зь ніўкі верне ў мех,
Ды барждженька прэ ў засек.
Тне капусту з качанамі,
Гусі гоніць з бацянамі
У далёкі край за горы,
За вазёры ды за моры.
Птушкі мілы, не клянеце,
А малітву гаварэце,
Каб вас хваля не забіла,
Каб акула ня ўкусіла,
Каб вярнуцца клекатаці,
Пастушочкаў забаўляці.
Восень міла гаспадыня:
Дзе ні глянеш — поўна скрыня,
То гарэхаў, то пшаніцы,
Па куточках у сьвятліцы,
Аб усім яна так дбае,
Нівы зебліць, засявае.
У папары рvніць жыта,
Каб на весну было сыта.
А гасьцінец — поўны люду,
Да мястэчка, як да цуду,
Бягуць хлопцы і дзяўчаты,
Гоняць быдла, жарабяты.
Бабы вязуць грыбы, семя,
Стан, ручнік, маток, адзеньне,
Масла, сыры, мак, хвасолю,
Што зрадзіла на іх долю.
Поўны рынак людцоў крыку,
А што сьмеху, а што рыку.
Гочуць гускі, пішчаць сьвіньне,
Пад снасьцінкай курта вые.
Сорка цягне яйке з возу,
Бэрка плаціць за бярозу,
Янук годзіць новы боты,
Юрка сьвішча для ахвоты.
Крыся каптан мера ў люстры,
Агатулька рэжа хусты,
Кася глядзіць ў Пайкі кветкі,
Белы кашмір на жыкеткі,
Пацеркі ў чатыры шнюры:
Будзе дружкай у Бандуры.
Жыдок мерыць гарцам соль.
Шаптун лечыць нейкі боль.
А як мне ды без тавару
Паказаць там стыдна твару.
Пайду лепш на места скокам,
Кіну яшчэ разок вокам
На лясочак, на палетак,
Ці такія, як улетак.
Не такія, іншы шаты,
Летніх відаць толькі шматы.
Месцам кветка безь вяночка,
Месцам грыбок спад кусточка,
Гляне быстра, вушкі стуліць,
Затрасецца. Восень глуміць
Усе кветкі, ўсе галінкі,
Ўсё зьмятае да сьцяблінкі.
Восень чысьціць зіме гладка
Бо тэй ў белі было-б гадка
Праскакаці ў нас па полях,
Былі-б ножкі у мазолях.
Пыл на сукні парасьсеўся-б,
Ў белы шчочкі сьлінай ўеўся-б.
Чыста, чыста па ўсім полі,
Аж на сэрцы грызуць болі,
А дзе-ж зелень, а дзе йстужкі,
А дзе-ж песьні, а дзе птушкі...
Ўсюды старасьць, смутак вее,
З хмарак дробны доджджык сее,
Сонка нізка чэша косы,
Дубнік смутны стаіць босы.
Лужок жоўты. Загон шэры.
Рэкі крые лядок белы.
Ў лесе сьвішча вецер, плача.
Па бярозках сойка скача,
Сава гудзе, вабіць зайцаў,
Прыраўнаўшы, паглядзеўшы —
Наша жыцьце. Ўвесь замлеўшы,
Прымкнуў вочы, бачу твары
Ўсё знаёмы: пры аўтары,
На хрысьцінах, на вясельлі,
То на йгрышчы, то ў касьцеле,
То пры працы, то пры песьні:
А тут сьлёзы, тут балесьці,
Тут магілы, тут і труны,
Тут грамніцы, тут цалуны...
Нейке пекла, нейка каша!
А дзе-ж шчасьце, людцы, наша?

(Далей будзе)

Літаратурны Дадатак

Дзеля ўшанаваньня сьветлай памяці вялікага беларускага паэты й пісьменьніка ЯКУБА КОЛАСА, памарлага 13 жніўня 1956 г., прысьвячаем ягонай творчасьці гэты «Літаратурны дадатак»

Ст. Станкевіч

Якуб Колас

(3. 11. 1882 — 13. 8. 1956)

Беларускае нашаніўскае адраджэнства разьвівалася галоўным чынам у галіне літаратурнай, якая ня была мастацтвам для самога мастацтва ані ў разуменьні стваральнікаў ейных, ані ў успрыйманьні чытачамі, але выконвала нацыянальныя й грамадзкія функцыі ў найшырэйшым і найглыбейшым значаньні гэтага слова. Нацыянальныя й сацыяльныя лёзунгі, заклікі й ідэі гэтага адраджэнства канкрэтызаваліся галоўна ў творах мастацкае літаратуры і ў такой форме пашыраліся сярод народных масаў. Такім чынам, нашая мастацкая літаратура нашаніўскага пэрыяду, — як і пэрыяду наступнага — была ня толькі вызначальнікам культурнага адраджэньня, разьвіцьця й росту беларускага народу, але ў роўнай, а мо нат і большай, меры ягонага адраджэньня нацыянальнага, сацыяльнага, а навет і палітычнага.

Гэтая ўнівэрсальная роля нашае літаратуры нашаніўскага пэрыяду найбольш шырака і, можна сказаць, найбольш усебакова праявілася ў творчасьці двух найбуйнейшых яе прадстаўнікоў і стваральнікаў — Янкі Купалы і Якуба Коласа. Абодвы яны равесьнікі (радзіліся ў 1882 г.), абодвы амаль раўначасна пачалі пісаць і друкавацца (Купала ў 1905, а Колас у 1906 г.), абодвы былі цесна зьвязаныя з « «Нашай Нівай» і ейным ідэялягічным кірункам ды абодвы бадай аднолькава рэагавалі на вонкавыя палітычныя абставіны, у якіх ім было суджана жыць і тварыць.

Ня гледзячы на гэтыя вонкавыя падабенствы й супольнасьць абодвых аўтараў, паводля характару сваей творчасьці яны значна між сабою розьніліся ў літаратурна-мастацкім сэньсе. Дзякуючы ідэйнай глыбіні, эмацыянальнай магутнасьці і вялізарнай сіле ўзьдзейваньня сваей творчасьці, Купала стаўся агульнанародным трыбунам, прарокам нацыянальнага адраджэньня і духовым правадыром беларускага народу, і ў гэтым галоўная роля й значаньне ягонае творчасьці. Колас, чула адклікаючыся таксама на нацыянальныя зьявы беларускага народу, у васнаўным аднак быў незраўнаным мастаком беларускага краю й ягонае багатае прыроды, а таксама выдатным адтваральнікам псыхалёгіі беларускіх сялянскіх тыпаў. У сувязі з такім адменным характарам творчасьці абодвых паэтаў быў і адменны спосаб рэагаваньня на апрацоўваную імі тэматыку.

Хаця творы Коласа ў бальшыні зьяўляюцца паводля формы эпічныя, аднак у сваей творчай істоце паэта быў перадусім лірык. Купала, апрача сваіх асноўных лірычных твораў, пісаў і эпічныя паэмы ды творы драматычныя. Але і гэтыя апошнія былі фактычна тэй-жа лірыкай, уціснутай у эпічныя ці драматычныя формы. Паколькі, аднак, лірызм Купалы, як паэты-трыбуна, зьяўляўся нязвычайна магутным, заклікальным, нярэдка дынамічным, патолькі Коласаўскі лірызм вызначаецца асаблівай пяшчотнасьцю й духовай цяплынёю. У гэтым выпадку можна было-б сказаць, што Купала сваімі вершамі фармаваў волю й перакананьні чытача, тады калі Колас прамаўляў перадусім да ягонае пачуцьцёвасьці.

Падабенстваў і розьніцаў між абодвымі паэтамі можна знайсьці вельмі многа. Але й прыведзеныя намі дастаткова паказваюць, што Колас у ніякім выпадку ня быў паўтарэньнем Купалы ці наадварот, але адзін другога дапаўнялі. Гэта былі дзьве магутныя індывідуальнасьці, у многім розныя й адменныя, якія сваімі творамі выпаўнілі асноўны зьмест нашае нацыянальнае літаратуры пэрыяду нашаніўскага й пазьнейшых гадоў аж да часу, калі на зьмену нашаніўства прыйшла новая выдатная пара разьвіцьця нашае мастацкае літаратуры, пара «ўзвышэнства», бязьлітасна спыненага, падобна як і свабодная творчасьць Купалы й Коласа, бальшавіцкім тэрорам у жахлівыя трыццатыя гады.

*

Першыя вершы Коласа, падобна як і Купалы, зрадзіліся пад уплывам рэвалюцыі 1905 году й запладняліся ейнымі сацыяльнымі ідэямі. Пазьней, у пэрыяд Сталыпінскай рэакцыі, Коласаўскай паэзіі, падобна як і вершам Купалы тае пары, былі ўласьцівыя ноткі глыбокага пэсымізму, аб чым, між іншым, сьветчыць ужо сам загаловак выдадзенага ў 1910 годзе першага зборніка вершаў Коласа «Песьні Жальбы».

У той час, калі між 1910 годам і першай сьветавай вайной Купала дасягае вышыняў паэтычнае сьпеласьці і ідэйнае глыбіні, і творчасьць Коласа ўступае ў пэрыяд буйнага росту як з гледзішча колькаснага, гэтак і мастацкай якасьці. У гэтым часе Колас распачаў два вялікія манумэнтальныя творы — паэму «Новая Зямля» й паэму «Сымон Музыка». Але ня гэтыя творы, што былі толькі распачатыя й праца над якімі хутка была на доўгі час закінутая, вызначаюць літаратурнае аблічча Коласа ў часе перад першай сьветавай вайной. Гэтую вызначальную ролю для творчасьці Коласа гэтага часу згуляла ягоная мастацкая проза.

Выдадзеныя ў Вільні ў 1912 годзе яго «Апавяданьні» і ў 1914 годзе вялікі зборнік мастацкай прозы «Родныя Зьявы» займаюць асабліва важнае месца ў нашай літаратурнай творчасьці нашаніўскай пары. Паколькі Ядвігіна Ш. звычайна ўважаем пачынальнікам беларускай мастацкай прозы, патолькі Коласу або Тарасу Гушчы, як ён падпісваў тады і нейкі час пазьней свае празаічныя творы, выпала на долю быць яе стваральнікам. Зьмешчаныя ў вабодвых зборніках апавяданьні адказваюць усім асноўным вымаганьням празаічнага твору: яны вызначаюцца цікавасьцю сюжэту, жывым і натуральным разьвіцьцём акцыі, удалай яе матывацыяй, умеласьцю кампазыцыі, пластычнасьцю й сакавітасьцю апісаньняў ды індывідуалізацыяй і ўскрыцьцём глыбокіх псыхалягічных перажываньняў пэрсанажаў. Першыя Коласавыя апавяданьні паказалі, што ў беларускай літаратуры паявіўся празаік выдатных мастацкіх здольнасьцяў.

*

У гады першае сьветавае вайны творчасьць Коласа, падобна як і Купалы ды амаль усіх іншых беларускіх паэтаў, замаўкае, каб пасьля заканчэньня ваенных падзеяў, тэатрам якіх заўсёды была Беларусь, абудзіцца з новай сілай.

Калі для Купалы быў у гэтым часе найбольш плодным 1918 год, дык для Коласа 1921 і наступныя гады, калі ён вясной 1921 году вярнуўся з Расеі на бацькаўшчыну ды на стала асеў у Менску. У гэты час паэта інтэнсыўна працуе над «Новай Зямлёй» і «Сымонам Музыкам», даводзячы іх да канца, піша вялікую паэму «На шляхох волі», першую частку сваей трылёгіі — повесьць «У палескай глушы», кароткія апавяданьні, пры гэтым шмат алегарычных, якія, разам з напісанымі раней, выпаўнілі выдадзены ў 1921 годзе зборнік «Казкі жыцьця», а таксама шмат лірычных вершаў, што ўвайшлі ў выдадзены ў 1922 годзе вялікі зборнік «Водгульле». У гэты пэрыяд творчасьць Коласа дасягае свайго мастацкага зэніту, а некалькі разоў перарэдагоўваная ягоная паэма «Сымон Музыка», у канчальнай рэдакцыі выдадзеная ў 1925 годзе, зьяўляецца каштоўнай пэрлай ня толькі ў творчасьці Коласа, але і ўва ўсей нашай літаратуры.

У эпічных творах Коласа гэтага пэрыяду, а так-жа ў выдадзенай у 1933 годзе повесьці «Дрыгва» знайшлі найбольш шырокае й сакавітае апісаньне абразы й зьявы беларускае прыроды й прыгожыя краявіды Беларусі. Трэба адцеміць, што ніводзін з нашых паэтаў і пісьменьнікаў ня здолеў дагэтуль даць такіх поўных і высокамастацкіх апісаньняў вонкавага выгляду Беларусі, як гэта зрабіў Колас. Апрача гэтага, у сваіх эпічных вершаваных і празаічных творах пісьменьнік шырака апісаў жыцьцё й быт беларускага сялянства і паказаў вялікую колькасьць беларускіх тыпаў, глыбака зьіндывідуалізаваных і псыхалягічна праўдзівых. А ўсе гэтыя апісаньні зьяўляюцца прасякнутыя мяккім і шчырым лірызмам, як вынік бязьмежнай любові паэты да роднага краю й народу. Як у эпічных творах, гэтак і лірычных Колас або беспасярэдна або пры помачы алегарычных абразоў праводзіць беларускія нацыянальныя ідэі, супярэчныя й варожыя ідэям камуністычнага інтэрнацыяналізму.

Дачыненьні Коласа да бальшавізму з самага пачатку былі нэгатыўныя й варожыя. Гэтай варожасьці паэта даў выражэньне ў сваіх творах, спачатку адкрыта, пазьней замаскавана пад рознымі формамі сымболяў і алегарычных канцэпцыяў, ня менш войстрае й шырокае, чымся й Купала. Ува ўсіх пералічаных творах знаходзім выразныя антыбальшавіцкія акцэнты. Савецкая рэчаіснасьць ніяк не магла задаволіць паэты, які, як і раней, мроіць толькі аб вольнай Беларусі. На тэму Коласаўскага антыбальшавізму й ягонага доўгага і ўпорыстага супраціву саветызацыі можна напісаць вялікую навуковую працу, што ўжо часткава й зрабіў ведамы дасьледавальнік беларускай літаратуры Ант. Адамовіч у выдадзенай у мінулым годзе мюнхэнскім Інстытутам для Вывучэньня СССР працы «Якуб Колас у супраціве саветызацыі». Таму ў гэтым артыкуле антыбальшавізм Коласа для паўніні вобразу пакажам толькі на прыкладзе некалькі ягоных, найбольш характэрных у гэтым сэньсе вершаў.

Адразу пасьля кастрычніцкай рэвалюцыі Колас у канцы 1917 году піша й друкуе верш «Да працы», у заключнай звароцты якога чытаем:

> Дапамаж Бог нам у прыгодзе!
> Ні царскі біч, ні прышлы хам, —
> Хай будзе лад ў сваёй гасподзе
> Стварацць народ-ўладарац сам.

«Прышлы хам» ня можа тут абазначаць нікога іншага, як толькі бальшавікоў, аб чым, між іншым, сьветчыць і тое, што ў пазьнейшых савецкіх выданьнях гэты «прышлы хам» не ў папад ужо заменены «панскім хамам». Такім чынам гэтае абазначэньне бальшавікоў, як «прышлых хамаў» згукваецца з Купалаўскім іх абазначэньнем, як «раскованых рабоў» (у вершах з 1918 г. «На Сход» і «Крыўда»), якія «крываўляць» беларускі народ і ягоную «Бацькаўшчыну... рэжуць на кускі».

Войструю й выразную алюзію супраць бальшавізму мы знаходзім і ў напісаным у 1921 годзе вершы «Родныя малюнкі»:

> Кавалі другія,
> А ланцуг той самы —
> Песьні ўсё старыя
> Неаджытай гамы.

З нагоды гэтага верша казённы бальшавіцкі крытык Бэндэ ў 1931 годзе пісаў: «Апяваючы «Родныя малюнкі», Якуб Колас перамогу рабочае клясы і ўстанаўленьне пралетарскай дыктатуры на Беларусі ўспрыймае як зьмену аднаго прыгнятацеля другім, як працягваньне старой песьні» («Маладняк», № 5 за 1931 г., бач. 107).

Але найвайстрэй праявіўся антыбальшавізм Коласа ў ведамым ягоным вершы «Беларускаму люду», напісаным у тым-жа 1921 годзе. На гвалт падзелу Беларусі між бальшавікамі й Палякамі Рыскім трактатам паэта адказаў такімі войстрымі словамі пратэсту:

> Хіба забудзем мы тыя межы,
> Што правадзілі бяз нас?
> Раны глыбокі, ох, яшчэ сьвежы!
> Помсты агонь не пагас.
>
> Нас падзялілі — хто? Чужаніцы,
> Цёмных дарог махляры,
> К чорту іх межы! К д'яблу граніцы!
> Нашы тут гоні, бары!
>
> Будзем мы самі гаспадарамі,
> Будзем свой скарб ратаваць.
> Годзе тэй крыўды! У ногу з братамі
> Пойдзем свой край вызваляць.

У вершы гэтым паэта ня робіць ужо ніякай розьніцы між Палякамі й бальшавікамі. І адныя, і другія тыя-ж самыя «чужаніцы» і «цёмных дарог махляры». Пры гэтым, Колас тут не абмяжоўваецца толькі слоўным пратэстам, але й заклікае свой край вызваляць», заклікае выразна ў далейшых радкох беларускі народ да збройнага паўстаньня супраць абодвых акупантаў у вабодвых частках падзеленага імі краю: «Люд вызваляйся, рві свае путы». Навет Купала, які ў той час таксама шырака праяўляў сваю варожасьць да бальшавізму, як чужога акупацыйнага рэжыму, не здабыўся на такую вайстрыню пратэсту і на нядвузначныя заклікі да збройнага паўстаньня.

Гэтак ад пачатку ўстанаўленьня савецкай улады ў Беларусі аж да першае

(Заканчэньне на 5-ай бачыне)

Якуб Колас

Малады Дубок

I

— Ну, і людзі! — гаварыў сам сабе Максім Заруба: — ну, украў, ну, сьсек, хай цябе ліха сячэ; ды не рабі-ж ты зьдзек чалавеку, не рабі так, каб кажнаму кідалася ў вочы тваё зладзейства, гіцлю!

Максім старанна аглядаў сьляды нядаўнай кражы ў яго абходзе. Высокі, у палавіну чалавека, дубовы пень ясна выдзяляўся сярод дзеравяк і сьвяціў сваім сьветла-жоўтым верхам і сьвежымі трэскамі вокал, а шырокая, разложная верхавіна і адсечаныя сукі пазіралі так невясёла, так сумна, бы тыя пакінутыя бацькам дзеці. Зірнуўшы ўгару, Максім угледзеў маладую бярэзіну з абламанымі галінкамі. Гэта дуб, звалены бязжаласным тапаром, кідаючыся, чапіў яе сваімі крэпкімі сукамі.

У лесе было ціха і маркотна, толькі ўгары стаяў глухі шум старых хвой і ялін. Высокія асіны і бярозы прылучалі зрэдка і свой голас да гэтага шуму, як часамі дужэй падыхаў сыры халодны вецер і варушыў іх голае вецьце. На гэтым месцы, дзе рос дуб, мала назначылася прастору, і маладыя высокія елкі ўжо разгарнулі свае кашлатыя зялёныя лапы і занялі месца дубу. Так і за сталом жыцьця, дзе сядзіць цесная людзкая сям'я, ня пустуе месца выхвачанага сьмерцю селяніна.

Максім трывожна азірнуўся вокал, зьняў з-за плеч сваю старасьвецкую стрэльбу і паставіў каля хвоі; дастаў з-за пояса сякеру і пачаў замятаць сьляды няўпільнаванага злодзея. Ён ацерабіў верхавіну, пасьцягаў сукі ў гушчар, сьсек пень каля самай зямлі, завалок яго далей ад дарогі, пад вывараць, а тое месца, дзе быў пень, закрыў зялёным мохам. Максім сам у гэту мінуту быў крыху злодзеем. Але яму больш нічога не заставалася рабіць, як прыкрыць сьлед гэтай кражы, каб самому не нагарэла ад лясьнічага. Кончыўшы работу, Максім адышоўся крыху і азірнуў сваю працу, ці няма яшчэ якога знаку, па катораму можна было-б зацеміць, што тут украдзены дуб. Усё было прыбрана гладка, але Максіму здавалася, што варта толькі зірнуць аб'ежчыку, каб адразу прыкмеціць, што не хватае аднаго дуба. А можа аб'ежчык раней яго аглядзеў гэты недагляд і ўжо вядома ў лясьніцтве аб гэтай пакражы.

— І выбера-ж часіну, паганец! — зноў разважаў з сабой Максім.

— Ну, каб папаў. Гужы, лейцы — усё пасек-бы.

Максім ніяк ня мог супакоіцца. Ён вышаў на дарогу, куды вёў сьлед ад калёс. Але далей трудна было разабраць, куды ён пашоў: ці мала едуць па дарозе ўва ўсе канцы? Максім пастаяў, патупаў, як-бы разьбіраючы важную справу. На душы ў яго было цэлае пекла. Злосьць на таго, хто сьсек дуб, хто, як сумыслу, як на зьдзек яму, зрабіў гэту кражу, ніколечкі не клапоцячыся схаваць канцы; далей — страх перад лясьнічым, страх за страту куска хлеба; даўно ўжо капаецца пад яго аб'ежчык, ня раз дакляровываў яму лясьнічы прагнаць яго зь месца. Усе гэтыя думкі і пачуваньні і рабілі тое пекла, што было на душы Максіма.

— І хто-ж-бы мог зрабіць гэта? — Максім пералічыў колькі гаспадароў зь вёскі, каторыя былі ў яго ў вялікім падазрэньні. Але, не злавіўшы, не кажы, што злодзей.

Максім яшчэ раз прышоў на тое месца, дзе рос яшчэ ўчора прапаўшы дубок. Як дарагі нябожчык, стаяў ён у вачох беднага лясьніка. Прыкрыўшы камель яловымі лапкамі, Максім памалу пасунуў лесам.

Увесь гэты дзень, цэлы вечар і ноч ня меў Максім супакою. Навет есьці не хацелася яму. Нейкі страх і трывога душылі яго. Кінуцца за весьніцы на дарогу сабакі, забрэшуць на каго, ці так што здаецца іх сабачаму розуму, Максім чуў, як у сярэдзіне ў яго нешта траслося і яму здавалася, што гэта пэўна ідзе Марцін з каморы ад лясьнічага з наказам зьявіцца ў кватэру. Але сабакі, пабрахаўшы, змаўкалі і патрывожаная ноч яшчэ цяжэй насядала на халодную сырую зямлю і яшчэ маркотней шумеў над рэчкай аголены лес. Старая вярба, стоячы над самай хатай, шумела і хвастала галінамі па страсе, і як на зло Максіму, гаманіла пра пакражу.

Стукне вецер у ваканіцу, Максім увесь пацяпаўся: яму думалася, што гэта лясьнік, ці аб'ежчык.

II

Андрэй Плех даўно ўжо меў сабе на прымеце дубок у лесе. Яшчэ летам, соваючыся з каробкаю па грыбох, насунуўся ён на гэты дуб. Як чалавек, каторага агарнулі грэшныя жаданьні, Андрэй, наўперад азірнуўся і пачаў аглядаць важнецкае дрэва. Высокае, роўнае, выноснае, як точанае, яно, здавалася, сумыслу тут вырасла на пакусу чалавека. «А пся кроў яго», цмакаў Андрэй: «от былі-б восі! А якія хвацкія вышлі-б паліцы на сохі!» (Андрэй быў майстар па часьці сох). Ды не так-то лёгка ўхопіш яго тут: сьсячы, пападзіся, — такі табе штрап закоціць земскі, што і кароўкаю не адапхнешся. І Андрэй, яшчэ раз акінуўшы вокам дубок, уздыхнуў і паплёўся дамоў. На ўсякі выпадак ён замеціў гэта месца. Скора пачалося жніво і Андрэй забыўся аб дубку, але, як на грэх, у колах разышліся сьпіцы. Трэба было думаць, як справіць новыя колы. На калодкі і вабады Адрэй меў пра запас бярэзіну, добрую, баравую, чачоткаватую бярэзіну з казённага лесу. Гэта Мікола Сіняўскі ўдружыў яму. А дзе-б узяць дубінкі на сьпіцы? І адразу ў яго вачох стаў малады дубок, што бачыў у лесе, зьбіраючы грыбы. Бадай ня кажны дзень думкі Андрэя вярцеліся каля гэтага дубка. Кепска толькі, каб яго качкі, калі пападзешся зь ім. У сваім жыцьці Андрэй кіраваўся прыказкаю: «Не бяры чужога і ня бойся нікога». Але во прыпёрла так, што прыходзілася касаваць гэты мудры кірунак. Праўда, што ў лесе красьці ня грэх. Гэта ня тое, што залезьці да чалавека ў хату. І хто ў лесе ня злодзей, той у дому не гаспадар. Лес — Божы — Бог яго росьціць і Бог гадуе. А князя чорт ня возьме, калі ён, Андрэй, сьсячэ адзін дубок. Так разважаў вечарамі Андрэй, пыхкаючы люльку.

Раз, пад вечар — гэта было ў нядзелю — Андрэй ішоў зь места. І так неяк рабілася, што ногі Андрэевы самі пашлі па тэй дарозе, каля каторай стаяў гэты шальмоўскі дубок. Андрэй ня мог стрымацца, каб не даведацца свайго даўнейшага знаёмага. Лес быў ужо зусім бязь лісьця і малады дубок выглядаў цяпер яшчэ раўнейшым, яшчэ прыгажэйшым.

— Ах, злодзей! — гаварыў, цешучыся, Андрэй і аглядаў дубок.

Ідучы дамоў, Андрэй вылічаў, калі схадней яго сьсеч. Квадра месяца пры гэтым стаяла ў Андрэя на першым пляне. Праз колькі дзён будзе маладзік. Ось тады ён і зызьне яго.

Якраз прад Усімі Сьвятымі, натачыўшы сякерку, Андрэй шаптаў свайму сыну:

— Запражэш каня і пад'едзеш пад Доўгі Лужок. Я буду там чакаць цябе. Ды глядзі, калі хто спытае, куды едзеш, скажы — па каноплі.

Андрэй выбраў такія сьцежкі, дзе-б яго ніхто не спаткаў (асьцярога не пашкодзіць) і ішоў, прыгнуўшы галаву. Аднак, чым бліжэй падходзіў ён да лесу, тым больш чуў ён страх. А змрок густы, халодны, няпрыветны, нярухома облягаў зямлю. Ціха, глуха. Хоць-бы дзе зык чалавечага голасу. І нейкая жуда ахапіла Андрэя. Пачуваньне маркаты і адзіноты агарнула яго. Андрэй азірнуўся назад, на сяло. Скрозь цемрадзь прыветна сьвяціліся вокны мужыцкіх хат чырвонымі і бледнаватымі плямкамі. Там сядзелі людзі і на душы ў іх была згода. Толькі ён, як злодзей, крадзецца адзін скрозь гэты змрок, прыхільны хаўрусьнік кажнага злодзея. Андрэй пачынаў каяцца, што выбраўся на гэту справу. Лепш-бы паставіць кварту за кусок дубніцы — сам выпіў-бы чарку і быў-бы сьмел і спакойны. І яму хацелася, каб хто перашкодзіў яму цяпер, каб мець законнае права вярнуцца дамоў. Так было на душы Андрэя; ногі яго ўсё несьлі і несьлі ў гэты страшны, пануры лес, дзе цяпер так цёмна і жудасна. Яшчэ гусьцейшы і цяжэйшы змрок апрануў Андрэя, як ён уступіў у лес. Падышоўшы з поўвярсты, Андрэй спыніўся. Во тая хвоя зь вехаю, ад каторай трэба ступіць колькі крокаў направа. Патупаўшы, Андрэй сяк-так намацаў гэты дубок, каторага старажыў ня толькі Максім, а яшчэ пільнавалі і другія старажы, каторыя былі ў самым Андрэю — страхі. Андрэй прыслухаўся. Лес маўчаў. Можа ён зацікаваўся, што будзе рабіць тут гэты чалавек, чаго ён прышоў сюды варушыць і трывожыць яго цяжкі, блізкі да сьмерці сон. І было штось страшнае ў гэтым нямым спакою лесу і гэты страх перадаваўся Андрэю: ён стаяў ціха, баяўся кашлянуць і павольна адводзіў яловыя лапкі. Калі-некалі жалобна шорхаў сухі, завяўшы ліст, адрываючыся зь дзерава і кідаючыся на сыры дол.

— Ну, што будзе, то будзе.

Андрэй узяў сякеру, хацеў перахрысьціцца, ды стрымаўся: гэта справа не сьвятая, і ён не адважыўся прызваць на помач імя Бога. Сякера высака паднялася ўгару. і пачуўся першы стук. Войстрая сталь глыбака ўрэзалася ў маладое дрэва, і гэты першы зык быў падобны да цяжкага, адрывістага кашлю,

К. Рамановіч

Дзядзька Колас

На магілу нябошчыка з пашанай кладуць вянкі з жывых кветак. А пройдзе час — гэтыя кветкі зьвянуць, іх зьменяць сьвежымі. Толькі мастацкае слова застанецца нязьменным. Яно жыве й пасьля сьмерці свайго творцы.

Калі мы прачытаем толькі дзьве паэмы «Сымон Музыка» і «Новая Зямля», дык ня трэба больш нічога казаць: Якуб Колас жыве і будзе заўсёды жыць у памяці народу, бо ён — запраўды народны паэта.

✳

Памятаю, пасьля нейкага спэктаклю, група беларускіх пісьменьнікаў вячэрала ў вадным зь менскіх рэстаранаў. За сталом сядзелі Купала, Колас, Гартны, Чарот, Шукайла і яшчэ колькі. Настрой быў вясёлы.

Жартавалі.

— Ну, як, Паўлюк, твая справа з футурызмам? Пішаш? — падсьмейваўся нехта з Шукайлы. А той жартам:

— Гэта справа будучыні. Я цяпер пішу артыкул супраць старога рызьзя ў паэіі.

Якуб Колас зьлёгку ўсьміхнуўся і сказаў: — Паўлюк мае наўвазе мяне зь Янкам.

А Шукайла грымеў гучным голасам: — Сучаснасьць выкіне старое на сьметнік.

Можна было-б падумаць, што ён і запраўды не цаніў клясыкаў. А колькі разоў мне даводзілася слухаць, як Шукайла з асаблівым захапленьнем, артыстычна чытаў вершы Купалы й Коласа.

І аднойчы ён шчыра сказаў свайму прыяцелю:

— Якуб Колас — народны паэта. Гэты гонар куды большы, чымся насіць імя пралетарскага паэты. Міхасі й Цішкі пойдуць у нябыт, а Колас застанецца вечным.

✳

У Пэдагагічным Тэхнікуме імя Ўсевалада Ігнатоўскага Якуб Колас быў выкладчыкам мэтодыкі школьнага выхаваньня. Студэнты любілі яго. Часта, бывала, яго прасілі: — Дзядзька Колас, прачытайце што-небудзь з вашых твораў... зь нядрукаваных...

Якуб Колас меў добры, лагодны характар і на просьбу моладзі ня мог адмовіцца.

— Што з вамі зробіш. Прачытаю. А вы ўжо сёньняшнюю лекцыю па маёй кніжцы падрыхтуеце.

Колас паказвае ў падручніку бачыны, — дзе й што трэба вывучаць. Пасьля ён бярэ свой партфэль, дастае рукапісы. Паволі перабірае іх. Нешта ціха сабе гаворыць, і ўрэшце спыняецца на адным стусе лістоў.

У клясе цішыня і ўвага. Студэнты слухаюць урывак з аповесьці.

Ці раз бывала, што й сам Якуб Колас, уваходзячы ў клясу, прапанаваў:

— Хочаце паслухаць. От у мяне ёсьць нешта новае...

У клясе ўзьнімаецца шум радасьці й захапленьня. І вось хвіліна — адшпільваецца партфэль. На стале рукапіс. Колас чытае. А студэнты шчасьлівыя тым, што чуюць жывое слова жывога паэты.

✳

Аднойчы паклікаў мяне Красоўскі, студэнт пэдтэхнікуму: — Хадзем!

Я пытаюся ў яго: Куды?

— А вось убачыш, — сказаў ён і ўзяў мяне пад руку.

Мы пайшлі ў гарадзкі сад. Было ў ім бязьлюдна і шэра, як заўсёды бывае на прадвесьні.

Красоўскі сказаў мне:

— Вунь за садам, выйдзем праз тую браму, недалёка стаіць дом. У ім жыве наш Колас. Гэты дом нядаўна пабudаваны... Бачыш, на вузор амэрыканскі. Зірні толькі на вокны! Якія шырачэзныя!

Мы ўжо стаялі паблізу дому. Красоўскі нешта балбатаў аб арыгінальнасьці архітэктуры, аб мадэрным стылю, аб выгодах гэтага памешканьня. І раптам штурхнуў мяне ў локаць:

— Чаго мы тут стаім? Зойдзем у хату: у госьці да дзядзькі Коласа.

Гэтая сьмелая прапанова мяне зьдзівіла. Як-жа ў госьці? Мы бедныя студэнты, яму ні сваякі, ні сябры, ні блізкія знаёмыя. Мы знаем Якуба Коласа, як паэту і настаўніка. Але гэта не дае нам права без дай прычыны йсьці да яго на кватэру.

Я хістаўся, Красоўскі красамоўна пераконваў мяне:

— Твае развагі беспадстаўныя. Ён наш пэдагог. Мы яго паважаем, любім ягоныя творы. Дык чаму ня можам яго наведаць? Я от у яго часта бываю. Вельмі-ж міла ў ягонай сям'і. Нас там, браце, і пачастуюць добра. А што галоднаму студэнту больш трэба? Ну, ды пойдзем разам.

Відаць, апошні аргумэнт быў надта важкі, пераканаўчы, і таму зламаў маю ўпартасьць.

Дзьверы адчыніла гаспадыня.

— О, заходзьце! Добры дзень!

— Добры дзень! Я свайго сябру прывёў, — казаў весела Красоўскі. — Вось, кажу, хадзем да дзядзькі Коласа. А ён нешта саромеецца. Ледзь угаварыў...

— Вось і добра, што зайшлі! — з ласкавай усьмешкай прывітала нас Коласава жонка. — У нас, бачыце, проста. Заходзьце, калі ласка.

Гаспадыня павяла нас на другі паверх. Насустрач — Якуб Колас. Ягоная лагодная ўсьмешка й дабрадушнасьць разьвеялі маю ніякаватасьць.

Мы прайшлі два-тры пакоі: некалькі крэслаў, круглы столік і голыя сьцены. І ў гэтай простай мэблі, ува ўсім небагатым абсталяваньні мы ўбачылі сялянскую сьціпласьць. З намі гутарыў вясковы дзядзька, мудры чалавек, пясьняр народу, якога ведае ўся Беларусь і слава якога йдзе далёка за межы нашае бацькаўшчыны.

З намі гутарыў дзядзька Колас! Чалавек бо старэйшы і такі знаны, а трымаўся з намі, як з роўнымі. Нам гэта імпанавала. Мы, маладыя хлапцы — кажнаму было па 18 год — хавалі ў сабе радаснае хваляваньне.

Гаспадыня запрасіла нас гарбату піць. Красоўскі хітравата міргнуў мне вокам: бачыш?

На стале стаяла талерка зь піражкамі хатняга гатунку. У шкляных сподачках вішнёвая мармаляда.

Мы добра правялі вечар. На разьвітаньне Колас мне сказаў:

— Вось і пабачылі, як я жыву. Людзі хочуць будаваць рай на зямлі. Дык я ўжо, бачыце, сабе збудаваў.

Міжволі гэтыя словы мне прыгадалі паэму «Новая Зямля», у якой пакладзена сялянская ідэя: прыдбаць свой уласны кут.

✳

У сакавіку 1926 году пачаўся судовы працэс над Лістападам. Уся беларуская

(Заканчэньне на 8-ай бачыне)

Якуб Колас у вапошніх гадох жыцьця

ЯКУБ КОЛАС

(Заканчэньне з 4-ай бачыны)

хвалі масавага нішчэньня беларускага нацыянальнага жыцьця ў пэрыяд 1929—1930 гадоў Колас аставаўся верным беларускім нацыянальным ідэям, варожым бальшавізму, быў беларускім нацыянальным паэтам у найшырэйшым значаньні гэтага слова.

Гэтай нацыянальнай накіраванасьці творчасьці Коласа як да рэвалюцыі, гэтак і пасьля яе ня могуць схаваць і бальшавікі да апошняга часу, калі ўжо паэта, будучы імі маральна стэрарызаваны й духова зломлены, быў змушаны пісаць творы, сугучныя бальшавіцкім ідэям. У выдадзеным у 1954 годзе «Очерке Истории Белорусской Советской Литературы», які дае афіцыйную ацэну беларускай літартуры ў духу абавязваючага палітычнага курсу, Л. Фіглоўскі гэтак піша аб дарэвалюцыйнай творчасьці Коласа: «дарэвалюцыйная творчасьць беларускага пісьменьніка (г. зн. Якуба Коласа — С. С.) выявіла і абмежаванасьць ягонага сьветапагляду. Ён не падняўся ў тыя гады да разуменьня гістарычнай ролі пралетарыяту ў рэвалюцыйным змаганьні, да асэнсаваньня буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі, як неабходнага этапу да пераходу да рэвалюцыі сацыялістычнай» (бач. 201). Падобную дае ацэну Фіглоўскі творчасьці Коласа і першага пасьлярэвалюцыйнага пэрыяду: «пісьменнік не адразу асэнсааў усясьветна-гістарычнае значаньне найвялікшага рэвалюцыйнага перавароту. Яму было ўласьцівае ў першых часох неразуменьне сацыялістычнага характару Кастрычніцкай рэвалюцыі, яе гуманістычнай сутнасьці, яе рухаючых сілаў. Гэта знайшло сваё выражэньне і ў вершах 1921 г. («Покліч», «Беларускаму люду», «Родныя малюнкі», «Цені-страхі» і інш.)».

✳

Стэрарызаваны маральна й зламаны духова Колас становіцца пасьля памятнага 1930 году казённым бальшавіцкім паэтам і аўтарам панэгірычных хваласьпеваў антынароднаму бальшавіцкаму рэжыму. Такую-ж ролю былі змушаныя тады выконваць і іншыя беларускія паэты й пісьменьнікі, што цудам уцалелі ад крывавых бальшавіцкіх чыстак трыццатых гадоў, як Янка Купала, Зьмітрок Бядуля і Кузьма Чорны. Падобна як і гэтыя апошнія, Колас стаўся трагічнай ахвярай найцяжэйшага гістарычнага выпрабаваньня беларускага народу, пакінутага на ласку й няласку маскоўска-бальшавіцкага акупанта, бязьлітаснага ў сваім нішчэньні ўсяго беларускага навет рукамі найлепшых сыноў Беларусі.

А Колас якраз і быў адным з найлепшых сыноў Беларусі, верна служыў свайму народу, палажыў вялізарныя заслугі для разьвіцьця беларускай нацыянальнай літаратуры і гераічна змагаўся супраць варожых сілаў да часу, пакуль гэта было яшчэ магчымым. Гэткім ён астаўся для нас і такім, хіба-ж, астанецца й для будучых пакаленьняў беларускага народу.

Ст. Станкевіч

каторы вырываўся з глыбіні надарваных грудзей сухотніка.

Андрэй, секануўшы раз, адскочыўся ў бок і на момант замёр, прыслухаючыся. Але кругом было так сама глуха і ціха. Зноў узьляцела сякера і пашла латашыць усё часьцей і злосьней. Скора адна палавіна дубка была падсечаная. Андрэй зайшоў з другога боку. З кажным узмахам сякеры дуб слабеў і хістаўся, дрыжэў голымі сукамі і ўсім сваім целам. Во ён чуць пахіліўся, абамлеў і, здавалася, аглядаў месца, дзе-б упасьці. Андрэй упёрся рукой і таўхнуў яго. Голыя сукі крануліся сукоў суседніх дзеравак, як-бы жагнаючыся з жыцьцём, зачапіліся на момант і, аслабеўшы, асунуліся і маладое дзерава цяжка ўпала, застагнаўшы, на зямлю. Андрэй адышоўся і зноў стаў слухаць. Адмерыўшы чатыры тапарышчы па камлю Андрэй зь нейкай злосьцю стаў адсякаць кавалкі дубу. Адсекшы кавалкаў шэсьць, ён пазносіў іх на дарогу. Спадалёк пачуўся глухі стук колаў аб карэньне. Андрэй пашоў на спатканьне сыну.

III

Яшчэ ніколі не зазнаваў Андрэй такога клопату, як цяпер. Не дарма гавораць людзі: «Хто ўкраў парасё, таму і ў вушох пішчыць».

Прывёзшы да хаты шэсьць кавалкаў дубу, Андрэй да часу паськідаў іх на старану, дзе ляжала яшчэ немалочанае жыта і салома. Прызнацца, Андрэй навет ня рад быў, што сьсек гэты дубок: мала што можа стацца! Быць ня можа, каб хто ня бачыў, як ён пхаўся ў ночы зь лесу. А языкі ў людзей доўгія... Пад уплывам гэтых думак Андрэй быў неспакойны: спаў кепска і часта абуджаўся, прыслухіваўся, што робіцца на двары.

Кажны грук, шум, аброненае кім на вуліцы слова прымушалі трывожыцца і думаць, чорт ведае што. І якая гэта схованка — гумно? Усякі дурань першым дзелам паткне туды свой нос. Тут Андрэю прышлі на памяць тыя здарэньні, калі ў гаспадароў знаходзілі дубкі, бярэзінкі і ўсякія падобныя рэчы якраз у гумнах... Трэба перахаваць, і чым скарэй тым лепей, — покі ня ўзялі яшчэ тропу.

— Што гэта, Андрэй, на цябе сягоньня сну няма? — пытала жонка.

— Так ня сьпіцца.

І, памаўчаўшы, Андрэй сказаў:

— Ведаеш, я ўсё думаю, каб не агледзіліся гэтага дубка.

— Можна-ж схаваць так, каб не знайшлі.

— Ось і я гэта думаю: у гумне якая схованка? А дзе схаваць?

— Схаваеш заўтра — будзе часу. А цяпер сьпі.

Жонка адвярнулася да сьцяны і празь мінуты дзьве заіграла носам. А Андрэй яшчэ доўга ляжаў з адкрытымі вачыма і разважаў. Страшныя думкі лезьлі ў яго галаву. А што, калі хто ўдасьць яго? Прыдзе вураднік, стражнікі з аб'ежчыкам і лясьнікамі, зробляць вобыск і напэўна знойдуць у яго дубок. Зноў Андрэю ўспаміналіся падобныя здарэньні. Моташна рабілася ад гэтых думак. Андрэй усунуўся ў шляпакі, накінуў на плечы кажух і выйшаў на двор. Божа, якая цёмная ноч! Здавалася, неба блізка-блізка нахілілася к зямлі і ціснула яе сваім густым і цяжкім змрокам, і ўсё вокал было так глуха, так нема, усё роўна, як закамянела, або вымерла. Андрэй зірнуў у той бок, дзе быў лес. Яго аж скалыхнула: здаецца, цяпер, каб і золатам абсыпалі яго, ён не пашоў-бы туды; як толькі хапіла ў яго адвагі ісьці туды, у такую цемраж! У сяле было таксамо ціха і глуха, навет сабакі і тыя ўсе змоўклі; відаць, і яны чулі гэты страх магільнай цішы і не адважываліся зрабіць між сабой пераклічку. Толькі ў Яхіма хлявушку забляяла жаласна ягнятка, згубіўшы сваю матку і зараз-жа пачуўся кароткі адказны воклік старой авечкі: «Ідзі да мяне!» Ды часамі ў сьвінушку ціха стагнала праз сон сьвіньня такім змарнелым, стамлёным галаском, усё роўна, як-бы ёй заставалася тры чверці да сьмерці.

Андрэй пастаяў, паслухаў, гэта маўчалівая і страшная ноч не дала яму ніякага адказу і ён пашоў у хату.

«Сягоньня яшчэ можна быць сьмелым, думаў Андрэй, кладучыся на палок і ўкручываючыся ў дзяругу. Покі тое ды сёе, то яшчэ ёсьць часу схаваць, а цяпер можна спаць сьмела». Але Андрэй ляжаў яшчэ з паўгадзіны і думаў, як хітрэй схаваць дубкі. На гэтых думках Андрэй і заснуў. І прысьніўся яму сон. Здаецца, прышоў лясьнік, Максім Заруба, у чыім абходзе ён высек дубок. Прышоў ня злосны, як можна-б чакаць, а надта маркотны. Твар яго быў белы, як-бы вымазаны мукой.

— Адабраў, брат Андрэй, ты ад мяне кусок хлеба! — сказаў Максім, — ад цябе я гэтага не спадзяваўся. — Сказаў, і невядома, дзе дзеўся.

Андрэй стаяў, як аглушаны. Хацеў сказаць слова — язык не варушыўся: хацеў бегчы за Максімам — ногі ня слухалі. І, цяжка застагнаўшы, Андрэй абудзіўся.

Ноч, доўгая, жудасная, трывожная ноч, яшчэ цяжка аблягала зямлю. Толькі што адсьпявалі другія пеўні і сяло ўсё яшчэ спала цяжка і глыбока. Андрэй ляжаў і тросься — так узбунтаваў яго гэты сон і такі ён быў ясны, жывы і страшны. Трудна выказаць, што рабілася цяпер на душы ў Андрэя. За ўсе тыя часы, як ён убачыў гэты пракляты дубок, і аж да цяперашняй мінуты, Андрэй ні разу не падумаў аб тым, што цяпер яму прысьнілася. І ня было прычыны так думаць: ці мала людзі крадуць у лесе? Каб за кажную няўпільнаваную кражу ў лесе выганялі лясьнікоў, то і лясьнікоў ня было-б на сьвеце.

І чаму-ж ён прысьніўся і прысьніўся так нядобра? Цяпер Максім ні на адзін момант ня сходзіў з вачэй Андрэя. Андрэй успомніў, што яны з Максімам калісь сябравалі, разам гадаваліся, разам былі на прызыве і ў вадзін год жаніліся, і ўжо потым разышліся, разышліся не з-за якога ліха, а так — проста, разлучыліся; а сходзіліся — кажны зь іх мог сьмела паказаць вочы адзін другому. І Андрэй першы раз пачуў, што нейкая сьцяна вырасла ў гэту ноч між ім і Максімам. Андрэю было чагось шкода. Чаго? — ён і сам ня ведаў.

Гэта была цяжкая і неспакойная ноч у жыцьці Андрэя.

IV

— Ну, што ў цябе чуваць? — Парубкі ў лесе няма?

Максім пачуў, што па сьпіне ў яго запоўзалі мурашкі, і нейкі холад прабег па ўсім целе. Маленькае замяшаньне, і Максім цьвёрда сказаў:

— Усё ў парадку.

— У парадку? Ну, то хадзі-ж, я табе пакажу, які ў цябе парадак.

Сказаўшы гэта, аб'ежчык, сярэдніх гадоў чалавек, правая рука лясьнічага і пярвейшая шэльма, скрыва і злосна зірнуў на лясьніка і павёў яго ў лес. Максім увесь задрыжэў. Заложыўшы рукі за сьпіну і крэпка сьціснуўшы стрэльбу, ён моўчкі ішоў за аб'ежчыкам. Ён добра ведаў, куды вядзе яго гэты кат і што хоча паказць яму.

«Вядзі, няхай цябе сьляпога водзяць. Кланяцца табе ня буду і прасіць тваей ласкі ня стану. Што будзе, то будзе, — думаў, ідучы, Максім.

— Ці ня будзеш ласкаў зірнуць, — гаварыў тым часам аб'ежчык, прывёўшы лясьніка на тое месца, дзе колькі дзён назад стаяў дубок. Аб'ежчык добра націкаваў гэта месца і ў яго наўперад усё было разьлічана. Навет яго далікатная прамова да лясьніка была абдумана раней, каб злосна нацешыцца з таго, як будзе выглядаць Максім Заруба, стоячы перад пнём сьсечанага дубу. Але працягнутая рука яго так і засталася: перад імі было гладкае месца і вокал стаялі дзеравы, ды дзеня-дзе тырчэлі абросшыя мохам даўнейшыя пні. Максім пазіраў на аб'ежчыка поглядам чалавека, каторы нічога ня цяміць і чакае тлумачэньня.

Аб'ежчык зірнуў на Максіма. Чуць значная ўсьмешка прабегла па губах лясьніка. Навет елкі, каторым на гэтым месцы было крыху прастарней, здавалася, усьмяхаліся, пазіраючы на аб'ежчыка — такую дурную меў ён міну ў гэту мінуту.

— Што за чорт!? — сказаў ён: — тое самае месца, а дзе-ж пень?

— Мала тут пнёў? — спытаў Максім, стаўшы на прыкрыты мохам пень нядаўна ўкрадзенага дубу і паказываючы рукой на старыя пні. — Ды і сам пан стаіш, як пень, — ня вытрываў Максім, каб не пасьмяяцца з аб'ежчыка.

— Ты мне кпінак ня строй! — крыкнуў аб'ежчык і забегаў вокал лясьніка, як ганчак, вынюхіваючы сьляды. Улучыўшы мінуціну, лясьнік зірнуў адным вокам сабе пад ногі. У вадным месцы мох адхіліўся, і з-пад яго сьвяціўся сьвежы пень. Максім чуць-чуць пасунуў нагу, каб закрыць гэту лысінку. Аб'ежчык, як каршун, зірнуў на лясьніка.

— А на чым ты стаіш, ягомасьцю?

Максім пачуў, што ён прапаў.

— Стаю, як і пан: нагамі на зямлі.

Аб'ежчык раптоўна падскочыў да лясьніка, таўхнуў яго ў грудзі і кашкянуў нагою мох.

Пень раскрыўся.

— Зладзюга! лес крадзеш, сам канцы хаваеш! — як гад, сіпеў аб'ежчык.

У вадзін момант усё пазелянела ў вачох Максіма, і лес закружыўся, заскакаў. Нічога не разважаючы, размахнуўся ён, і яго цяжкая рука з голасным плескам апусьцілася на шчаку аб'ежчыка. Шапка зьляцела зь яго галавы і сам ён захістаўся і паляцеў потырч носам на гэты пень. Максім накінуўся на свайго ворага і пачаў мяць яго.

— Удушу! — хрыпеў ён, як зьвер, сьціснуўшы аб'ежчыка

Із твораў Якуба Коласа

РОДНЫЯ АБРАЗЫ

Вобразы мілая роднага краю,
Смутак і радасьць мая!
Што маё сэрца да вас парывае?
Чым так прыкованы я.

К вам, мае ўзгорачкі роднага поля,
Рэчкі, курганы, лясы,
Поўныя смутку і жальбы нядолі,
Поўныя смутку красы?

Толькі я лягу і вочы закрыю,
Бачу я вас прад сабой;
Ціха праходзіце вы, як жывыя,
Зьзяючы мілай красой.

Чуецца говар мне сьпелае нівы,
Ціхая жальба палёў,
Лесу высокага гоман шчасьлівы,
Песьня магучых дубоў...

Вобразы мілыя, вобразы смутныя,
Родныя вёскі і люд!
Песьні цягучыя, песьні пакутныя,
Бачу і чую вас тут!

1908

ГУСІ

Зоры далёкія, зоры бліскучыя
Ціха гараць над зямлёй.
Крыкі знаёмыя, крыкі пявучыя
Льлюцца вячэрняй парой.

З поўначы холаду, сівера буйнага
Гусі на поўдзень ляцяць;
Зь неба далёкага, сьцепу лазурнага
Нудна прашчаньне крычаць.

Дзікія гусанькі, птушачкі вольныя,
Весьнікі скорай зімы!
Хочацца з вамі ў сьцепы прасторныя,
К сьвету і сонцу ад цьмы!

Толькі-ж падрэзаны крыльлі свабодныя:
Моцна пільнуюць мяне —
Дзьверы акутыя, сьцены халодныя,
Краты зь зялеза ў вакне.

1909

ХМАРЫ

Хмары, хмары, што на небе
Ходзіце гарамі!
Каб меў крыльле, паляцеў-бы
Я на волю з вамі.

Паляцеў-бы ў край той родны,
Дзе так сэрцу міла,
Дзе я вырас, дзе мне радасьць
Моладасьць суліла.

Паляцеў-бы ў луг, дзе Нёман
Бераг точыць, мые,
Дзе гамоняць зь ветрам-бурай
Дубы векавыя.

Дзе над Нёманам старая
Пахінулась хата,
Дзе так многа пылу ўлетку,
Дзе пяскоў багата.

Паляцеў-бы да курганаў,
Што стаяць маўкліва,
Да узгоркаў, дзе вясною
Зелянеюць нівы.

Ой, панёсься-б з вамі, хмары,
Я ў той лес цяністы,
Дзе ўдыхалі-б мае грудзі
Хвояў пах смалісты!

Хмары, хмары, што на небе
Ходзіце гарамі!
Чаму я ня маю крыльляў?
Чаму я ня з вамі?

1909

ХЛЕБАРОБ

Цёплы вечар. Ціха ўсюды;
На заходзе сонца.
Хмаркі захад чуць заслалі
Тонкім валаконцам.

Зьзяюць хмаркі ў пазалоце,
Як агнём палаюць.
За гарою ціха-ціха
Песьні заміраюць.

Хлебароб, мужык вясковы —
Вось па межах ходзіць;
Выйшаў ў поле, каб пабачыць
Як Бог жыта родзіць.

Твар сур'ёзны хлебароба,
Важны, задумены;
Ходзіць, рукі залажыўшы
За пояс рамённы;

Як-бы градкі, йдуць радамі
Вузкія загоны,
Апранула зямля-матка
Кажушок зялёны.

Густа жыта маладое
Поле ўсё пакрыла,
Расьце добра і прыгожа,
Ажно глянуць міла.

Каласочак раскрывае
Кветачку зялёну;
Дзе-ня-дзе яго ўжо вусік
Блісьне па загону.

Хлебароб глядзіць з уцехай,
Ходзіць ў Божым дару...
Так ні поп, ні ксёндз ня ходзіць
Пры сьвятым аўтару.

ВОДГУЛЬЛЕ

Ці коска зазвоніць у час касавіцы,
Ці песьню дзяўча запяе,
Ці неба зазьзяе ў вагнях бліскавіцы,
Ці вецер задзьме-заслуе,

Ці гром гучнабежны пракоціцца ў хмарах,
Ці грукне над лесам пярун, —
Ўсё водгук знаходзіць у вольных абшарах,
Ўсё іх дакранаецца струн.

А ты, калі гора каго напаткае,
Ці жальба пачуецца, плач,
Або запануе дзе крыўда ліхая —
На ўсё адгукніся, аднач.

А радасьць пачуем, надзеі ўзаўюцца,
Каб добрыя весткі падаць,
Няхай тады струны твае засьмяюцца
І песьняю шчасьця гучаць.

1921

У ПАЛЁХ БЕЛАРУСІ

Дзень добры вам, лясы і далі,
Прасторы вольныя зямлі!
Я зноў між вас, пагоркі-хвалі,
Палоскі цьмянае раьлі!

Вітаю вас, як блізкіх, родных,
Старыя хвоі на палёх,
І вас, красёнцы сьцежак згодных,
Сьляды нялічаных дарог!

І гэты жоўценькі пясочак,
Дзе хвойкі зелена растуць,
Бярозы тыя, што ў шнурочак
За рубяжы зямлі бягуць.

Над рэчкай гэты луг мурожны,
Дубоў разьвісьлых цэлы рад,
І буслаў дом, стары, заможны,
Як той пасэсарскі пасад.

То тут, то там лясок сінее,
Ў лагчынах рэчкі блішчаць,
Куды ні глянь — пакоем вее,
На ўсім адна ляжыць пячаць:

Развагі мудрай, задуменьня
І нейкай смутнае красы.
І чуеш ў гэтым лятуценьні
Адвечнай песьні галасы.

А хмарка ў небе, ў ясным полі
Плыве шчасьліва, як дзіця,
І забываеш мімаволі
Ўвесь клопат будняга жыцьця.

Куды ні гляне маё вока, —
Ўсё поўна згоды, дабраты. —
Ты маеш выгляды прарока,
Наш край пакуты, край сьвяты!

1921

ЗВОН ШЫБАЎ

Ноч маўкліва. Цёмна, глуха.
Прылажыла чутка вуха
За ваком старая вішня;
Штось прамовіць: шу-шу-шу!
І заціхне, бы баіцца
Памыліцца
І сказаць што-небудзь лішне.
Я лажусь, агонь тушу.

Неба хмура, няпрыветна;
Зрэдка ветрык чуць прыметна
Скульсці ціха набягае
І галінкі згайдане
І зьнікае, ці дзесь далей
Бяжыць хваляй,
Байку тайнасьць ціха бае
Анямелай цішыне.

Ў хаце ціха, навет жутка.
Ловіць зыкі вуха пудка:
Звоніць шыбка штось жалобна —
Дррон-дррон! — ціха бразгаціць...
Чуць счакаўшы, новым звонам —
Нізшым тонам
Так-жа нудна, так-жа дробна
Шыбка новая зьвініць.

Няма ветру, ўсюды ціха;
Шыбы-ж звоняць — што за ліха?
Хто ў іх стукнуў? Хто чапае?
Ці то знак хто хоча даць,
Што згубілі мы дарогу,
Б'е трывогу,
Ходзіць, ўсіх прасьцерагае
І накладвае пячаць

На шляхі, дарогі тыя,
Дзе крыжы зьгнілі старыя,
Ці зумыслу пазьнімалі,
Як ад'жыўшыя свой час?
Хто такі ён? Невядомы,
Незнаёмы,
А мо' дзе і сустракалі,
Мо' зь ім бачыліся ня раз?

І так сьцішна, чагось смутна.
Ўсё сьпявае шкло пакутна;
Толькі-ж думка не згадае,
Што гуторыць гэты сьпеў,
І ня хоча супыніцца,
Пагадзіцца
З тым, што сэнсу ня ўчытае:
Ці то жалаба, ці гнеў?

Шыбы звоняць і сьпяваюць,
Песьню скончаць, зачынаюць,
То павысяць яны голас,
То замлеюць, то замруць.
Жаль ў іх песьні сэрца чуе
І гаруе.
Шклечка-ж звоніць ўсё раз-по-раз,
Не дае ўсё мне заснуць.

1921

ЦЕНІ — СТРАХІ

Вечар блізка, жар спадае.
Зь цёмных шчылін хтось нязнаны
Цені-страхі выклікае,

Штось ім шэпча, штоськівае,
Ды таёмна, няўчытана.
Сьмех вясёлы зьбег няждана

за горла. Аб'ежчык зьвіваўся, як вуж, малаціў нагамі, кусаўся. **Вочы** яго вылазілі з сваіх гнёздаў.

Памыкаўся ён крычэць, клікаць на помач, але голас яго ня **мог** выбіцца з грудзей, а вокал ня было ні аднэй жывой душы. **Адзін** толькі лес, нямы сьветка людзкога глупства, стаяў во**кал** глухой сьцяны і маўчаў, не варушыўся. Відаць, ён бачыў **яшчэ** не такія справы, стоячы тут вякамі.

— Братка, зьмілуйся! за што? — енчыў аб'ежчык, стра**ціўшы** надзею выкруціцца з рук лясьніка.

Да Максіма вярнулася памяць і розум. Зь вялікаю нена**вісьцю** зірнуў яму ў твар, борзда падняўся і сказаў:

— Ідзі, жалься на мяне, — і злосна пашоў у лес.

Аб'ежчык падняўся, узлажыў шапку, дзіка азірнуўся во**кал** і кінуўся бегчы.

— Гвалт, ратуйце! — крычэў ён, бягучы.

V

Досьвета другога дня, Андрэй ужо кошкаўся ў хляве. За**паліўшы** газоўку, павесіў яе на сьцяне і, узяўшы сахор, Ан**дрэй** адкідаў гной ад сьцяны з таго боку, дзе было вышэй. **Чорная** карова з аднэй загародкі, цялушка-выпустка — з дру**гой** і чырвоны конік уставіліся пільна на гэту цікавую дзею. **Толькі** адна сьвіньня не хацела зьвяртаць увагі на Андрэя. **Яна** спакойна ляжала ў сваім бярлогу і, здавалася, ніколечкі **ня** дзівілася, як-б даўно ведаючы,што і чалавек зазвычай бы**вае** сьвіньнёй. Прабраўшы ямку і выслаўшы яе саломаю, Ан**дрэй** перанёс сюды з гумна дубкі, закрыў іх тоўстым пластом **саломы** і наверх нагарнуў гною. Скончыўшы работу, Андрэй **акінуў** вокам гэты куток, і на твары яго зьявілася ўсьмешка **здаваленьня.**

Зьгніюць тут, калі я сам не дастану іх! — сказаў сам сабе **Андрэй** і спакойна выщаў на вуліцу. Тут ён пастаяў, высмак**таў** люлек із дзьве, павітаўся з суседзямі і суседкамі, като**рыя** ішлі па ваду і, як чалавек, катораму няма чаго баяцца, **пашоў** уладжвацца каля гаспадаркі. Ходзячы па двары, ён **навет** мармытаў сабе пад нос нейкую песьню: «Шапка мая ма**герачка».**

Прайшло днёў два. За гэты час ня выявілася нічога такога, **што-б** магло патрывожыць Андрэя, і ён ужо рыхтаваўся да**стаць** з-пад гною дубкі, каб пусьціць іх у дзела. Якраз прышоў **да** яго сваяк, Яхім Бубен.

— Чуў ты, — гаворыць Яхім: — Зарубу гоняць вон з **стражнікоўства.**

Андрэй зьбялеў. У сярэдзіне ў яго нешта заныла, як-бы **адарвалася** і ён пачуў, як сэрца яго затахкала дробна-дробна.

— За вошта? — спытаў ён.

— А хто яго ведае. Кажуць, аб'ежчыка набіў, — парубка **там** нейкая знайшлася ў лесе, ну, і завялі... А можа так аб**гаварыў** яго аб'ежчык, хто іх там разьбярэ... От, прасіся за **стражніка,** — законьчыў Яхім.

— А! — махнуў рукой Андрэй: — служачы — хлеб сабачы.

— Ну, не кажы гэтага. Можна, брат, жыць лепш, як на **гаспадарцы:** паша дарэмная, дровы — дарэмныя, поле, сенакос, **сякі**-такі абрывак, — жыць можна.

Э, брат Яхім: дзе ён ёсьць лёгкі хлеб? Добра служыць з добрымі людзьмі. А калі пачнуць кусаць адзін другога, то доўга не паслужыш. За які-небудзь паршывы дубок, зжалься Божа...

Тут Андрэй замнуўся.

Не, брат, лепей ня знаць такога хлеба.

Яхім бачыў, што Андрэй ня хоча, ня мае ахвоты быць лясьніком. Ну, яго воля.

Усё сяло гаманіла пра Максіма, разьбірала яго справу на ўсе лады. Адны трымалі руку Максіма, шкадавалі яго; другія — наадварот, былі рады, бо зайздросьцілі яму. А наагул нікога блізка не чапала тое, што чалавек страціў кавалак хлеба, і нікога ня цікавіла, як ён страціў яго. Пра гэта ведаў адзін толькі Андрэй. Але ўсё тут абярнулася так, што яму ня выпадала падзяліцца зь людзьмі сваімі думкамі. Гора ня ў тым, што людзі ня прыймаюць нашых думак, або насьміхаюцца зь іх; тут мы можам хоць цешыць сябе тым, што нашы думкі калі-небудзь знойдуць для сябе лепшы грунт, што людзі яшчэ не дарасьлі да іх; усё-ж такі мы можам сьмела гаварыць іх, крычаць, не саромеючыся паказаць іх прад вачыма ўсяго сьвету. Але таму, хто ня можа сьмела сказаць аб сваіх думках, хто баіцца вынесьці іх з сваей душы на людзкі суд і хто мусіць насіць іх, як атруту, на сваім сэрцы?! Такія надобрыя думкі апанавалі цяпер Андрэя. Як-ня-як, а ён быў прычынай таго, што чалавека выпіхаюць вон на зіму без кавалка хлеба... Праўда, Андрэю яшчэ ня верылася, што гэта праўда. Яму зрэдку думалася, што ўсё гэта можа яшчэ ўладзіцца, і Максім застанецца. А можа тут хаваецца зусім іншая прычына? Гэтыя думкі на момант супакоівалі Андрэя і ён пытка прыслухіваўся, што гаворадзь людзі. На другі дзень не заставалася ніякага сумляваньня, што Максіма гоняць. Цяпер пачалі гаварыць ясьней і аб прычыне, па якой яго выганяюць. Максім, казалі, прадаў дубок у лесе. Моташна было Андрэю слухаць такія гутаркі — проста сьвет здаваўся яму нямілы.

Здаецца, узяў-бы завязаў вочы і ішоў-бы нyведама куды, абы знайсьці спакаеньне, абы ня чуць тэй згрызоты, што была на яго сэрцы.

І чаго яму было лезьці ў гэты лес? Сядзеў-бы сабе спакойна і гора ня знаў-бы. Эх, здаецца, каб нічога гэтага ня было, каб яно толькі прысьнілася яму! Усё-бы было добра, каб ня гэты дубок.

VI

Як толькі настаў вечар і добра сьцямнелася, а людзі крыху аціхлі, Андрэй ізноў пашоў ў хлеў, адгарнуў гной і павыносіў дубкі на дрывотню.

Відаць, Андрэй нешта надумаўся. Прыхіліўшы дубкі да сьцяны, Андрэй доўга пазіраў на іх. Хвацкія дубкі. Важнецкія вышлі-б сьпіцы для колаў. А паліцы на сохі!.. На момант Андрэй забыўся аб тым, чаго ён прышоў; узяў самы таўсты кавалак дубка, палажыў яго на плечы і панёс у Нёман. Гэта была яго ахвяра сумленьню, гэтым хацеў ён выкупіць свой грэх прад Максімам і вярнуць спакой душы. Нясучы дубок, Андрэй раздумываў над тым, ці добра ён робіць, ці ёсьць тут які-небудзь толк. Колькі разоў ногі яго ішлі павальней, ён азіраўся назад — ці ня лепш вярнуцца, ды зноў схаваць іх?

— Э! — сказаў сам сабе Андрэй: — збуду з галавы гэты клопат, раз паконьчу з гэтым ліхам!

І борзда пашоў на бераг Нёмну. Апусьціўшы павольна дубок, Андрэй узяў яго за адзін канец, а другі апусьціў у ваду. Нёман зараз-жа падхапіў яго на свае плечы, і Андрэй адразу пачуў, як яму стала лягчэй у руках. Тут ён з усей сілы стаўхануў камлюк на ваду. Дубок стралой панёсься на сярэдзіну, і толькі гладзенькая палоска вады абазначылася яго сьледам і ён прапаў у халодных і чорных ад змроку хвалях Нёмну.

— Якому-ж лысаму чорту гатаваў я гэты дубок?! — крычала нешта ў Андрэю. Для каго я выпакутаваў яго сваёй крывёй? Хто спажыве боль мазалёў маіх? — І Андрэй забегаў па беразе Нёмну. Бягучы, Андрэй папаў у вырытую сьвіньмі яму і ўпаў, ляпнуўшыся жыватом на халодную і мокрую зямлю. Падняўшыся, ён зноў пабег. Во і гак. Але ноч была такая цёмная, што нічагусенькі ня было відаць. На другім беразе глуха шарасьцеў вецер у сухіх лозах і чаротах. Халодная, як залеза, вада плюхала ў пустыя берагі і ўськлілывала, як маці, страціўшы дзяцей сваіх... Пастаяўшы колькі мінуцін, Андрэй пашоў да дому. Раз пачаў, — трэба канчаць Усё роўна, не на карысьць яму вырас гэты дубок. Андрэй узышоў на свой двор.

— Андрэй: гэта — ты? — аклікнуў яго голас.

— Я! — аказаўся Андрэй.

— Дзе цябе чэрці душаць? — спытала сярдзіта жонка, — вячэра даўно стыне!

— Чорт яе ня возьме, тваю вячэру, — адказаў Андрэй і палажыў на плечы два кавалкі дубу.

— Куды ты іх валачэш?

— Не табе ведаць.

Жонка змоўкла, а Андрэй зноў пашоў на бераг. Ён быў злосны і шоў борзда, а жонка назіркам ішла за ім. Яна зацікавілася, куды нясе Андрэй гэтыя дубкі. Спыніўшыся на беразе, Андрэй пакідаў абодвы кавалкі ў ваду. Жонку ўзяў нейкі страх. Ні слова не гаворачы, яна пабегла да дому. Ёй здалося, што Андрэй зьвіхнуўся з розуму.

Праз паўгадзіны Андрэй вярнуўся. Моўчкі зьняў ён шапку, расьпераізаўся, павесіў сьвітку і сеў за стол.

Жонка ня ўтрывала і пачала распытываць Андрэя.

— Ат, ня дуры ты мне галавы! — адмахнуўся Андрэй.

— Ну, ці-ж ёсьць у цябе розум? Навошта-ж было іх сеч? Каму з гэтага карысьць?

— Чорту лысаму! — сказаў Андрэй.

— Толькі-ж чорту... Хіба іх агледзеў хто? — не адступалася жонка.

— Во дзе яны ў мяне сталі, дубкі гэтыя — сказаў Андрэй і паказаў рукой на горла. — Чалавека вось выгналі з-за іх, а ты...

— Дык ты вярнуў яго гэтым?

Андрэй не знайшоў, што сказаць, маўчаў.

VII

Яшчэ больш заблытаўся Андрэй. Толькі цяпер ён прака-наўся, што кідаць дубкі ў ваду была дурная выдумка. І праў-

З таго лесу і пагорку,
З тых лагчынак і з кургану.
Смуткам поле чуць заткана,

Смутак ходзіць па надворку.
Пуцявінкай праз разорку
Скача мышка палахліва

І шукае сваю норку
На мяжы каля аторку
І зьнікае дзесь маўкліва.

Я іду, гляджу і дзіва:
Ці раней таго ня бачыў?
Ўсюды стала нейк пужліва

І трывожна-баязьліва!
Зьмену гэту я зазначыў.
Хто-ж выраз той перайначыў?

Я ня сьцямлю і пытаю,
Ўсіх каго я тут ні бачыў
Ўсіх, каго ні спатыкаю

— Чапля! чапля! стой! — гукаю:
Ты ня ведаеш, скажы ты,
Ці я сам страхоў шукаю,

Сам іх вобразы ствараю,
Ці тым страхам ўсе спавіты?
— Ня пытайся: я ня знаю! —

Тры вароны ляцяць з гаю.
Цяжка крыльлі іх мігаюць.
— Гэй, спынецесь! справу маю:

Штось у вас я запытаю... —
— Мы ня знаем!.. Не, ня знаю!
Закрычалі і зьнікаюць.

Насустрэч старцы дыбаюць.
— Скуль вы, людзі? Хто такія? —
Воч старцы не падымаюць,

Ўсе маўклівы, развважаюць:
— Мы — сьляпыя, мы — глухія! —
Цені сталі больш густыя,

Многалучны, нясчысьлёны,
Многазначны, хоць пустыя,
Вельмі страшны, бо нямыя,
Пад пячацьцю ўсе замкнёны.

1921

ПОКЛІЧ

Гэй, чулыя сэрцам! Гэй, душы жывыя!
Ідзеце вы долі шукаць
Ёсьць у вас сілы яшчэ маладыя,
Ёсьць яшчэ крыльлі лятаць!

Але ўважайце: балотная бросьня
Іх кожную хвілю сачыць,
А гнільлю зацягне, душа не ўваскросьне,
Ўгару над зямлёй ня ўзьляціць.

Вы чуеце хваляў жывых набяганьне?
Прыгледзьцеся: новыя дні,
На вас пазіраюць у іскрах сьвітаньня,
І сьвецяць другія агні.

Сьпяшайцеся, брацьці, расою халоднай
Ваш твар выразьлівы абмыць
І воздух гаючы палёў, нівы роднай
У грудзі чым больш захапіць.

Але памятайце: на вашым сумленьні
Нясплачаны доўг векавы:
То доўг прад народам, то доўг разуменьня,
Якое зачэрпалі вы

З народнага скарбу душы самабытнай
І з скарбу яго мазалёў.
То ён, працавік наш, то ён, старажытны,
На гору нас моўчкі узьвёў.

Гадуе вас поле, што золатам зьзяе...
Пяскоў, неўраджайных пяскоў...
Вас корміць сярмяга, што долі ня знае,
Ня ведае ласкі братаў.

Ідзеце-ж к народу, як добрыя дзеці,
Ідзеце. Злучайце яго
І горкую праўду у вочы скажэце,
Чаго ён гаруе, чаго?

1921

Казкі Жыцьця

Гэта было самае звычайнае дрэва. А калі яно й зварачала на сябе ўвагу, то хіба толькі тым, што стаяла адзінока. Але той, хто шчыра чытае кнігу прыроды і ўнікнуў у яе жыцьцё, яшчэ прыкмеціў-бы, што гэта дрэва, апроч сваей адзіноты, мела нешта чыста свойскае, асобнае, што прыналежала толькі яму аднаму. Навет агульны выгляд яго твару — бо і дрэва мае свой воблік — меў характар цікавай асобнасьці. А як такіх шчырых і ўспагадных знакаў або зусім ня было, або было надта мала, то ніхто не зварачаў на яго ўвагі і яно стаяла тут, закіданае і крыху зьняважанае людзьмі.

Сьпярша навет здавалася, што гэта закіданае адзінокае дрэва стаяла збоку жыцьця — — больш гібела, чым жыло, а на праўду выглядзела, што яно жыло шмат паўней і глыбей пачувала жыцьцё навет тых дрэваў, што расьлі ў лесе. Такі ўжо характар адзіноты, гэта яе ўрода, істота. І хто хоча жыць паўнейшым жыцьцём і гастрэй пранікаць яго цемры-глыбіні, той павінен жыць адзінокім і незалежным. Адзін толькі вецер любіў часта варушыць лісьцё гэтага дрэва, гойдаць яго галінкі і шаптаць яму хітра-лісьсівыя рэчы. Толькі вецер — хоць і часта ён дзьме ў пустых галовах — умее быць сталым, умее маўчаць.

Праўда, крумкач-гарапашнік не адзін раз чуў тыя размовы — шэпты ветру і дрэва. Але крумкач залішне важны для таго, каб разносіць чужыя гутаркі па сьвеце, хіба так, зьнячэўку прамовіцца калі. Затое крумкач, калі што скажа, то скажа праўду. Затым-жа і вароны паважаюць яго, як Жыды рабіна.

Была тут яшчэ адна важная асоба, без каторай не адбывалася ніводная тутэйшая справа. Асоба гэта — ручаёк. І часта бывала, шла жывая гутарка між ветрам, дрэвам і ручаём, а крумкач, начуючы тут, любіў паслухаць іх гаворку і сам навет зрэдка ўстаўляў сваё мудрае слова.

А што было найдзіўнейшым, дык гэта тое, што як вецер, так і ручаёк крэпка палюбілі адзінокае дрэва; па гэтай прычыне, ніколі ня было згоды між ветрам і ручайком. Кажу «палюбілі», бо начай трудна назваць іх такую шчырую прыхільнасьць. Але трэба памятаваць, што бадай ня кожная рэч мае два бакі — паказныя і супраўдзівыя. Можа гэта з паказнага боку здавалася, што ручаёк зь ветрам моцна ўкахаліся ў дрэва. Няхай аб гэтым судзяць мудрыя і кемныя людзі, а я толькі раскажу, як усё тут было.

Вясной і ўлетку часта-часта прылятаў вецер да дрэва, абымаў яго і сваімі пацалункамі асушаў роску зь зялёнага лісьця яго.

— Як я люблю цябе, маё ты мілае і прыгожае, — гаварыў вецер, — ты слухай толькі мяне і больш нікога, спусьціся на маю сьвядомасьць, на сілу маю, на маё моцнае каханьне. Можа холадна табе? Я праганю хмары ачышчу неба і скажу сонцу, каб грэла цябе. Люблю я дзетак тваіх, бо твае дзеткі — мае дзеткі! І вецер прынікаў да яго яшчэ цясьней і абыймаў моцна-моцна.

Дрэва ўсё дрыжала ня то з радасьці, ня то ад трывогі і асыпала сваё насеньне. Вецер падхопліваў яго нёс далёка-далёка. За доўгія часы ён многа занёс сюды насеньня гэтага. З насеньня таго вырас цэлы лес, у каторым і спачываў, як было горача, гэты хітры і злы вецер. Як толькі ён вывіхровываўся ў сьвет, пачынаў балбатаць ручаёк, цякучы каля самага карэньня.

— Ведаеш, рыбка, — журчэў ручаёк: — мне здаецца, што гэты вецер — хвальшывы твой прыяцель. Языком ён намеле няма ведама што: ён табе і хмары разгоніць, і сонцу прыкажа, — слухай яго толькі! А ўвосень вунь якія штукі выкідае! А зімой што робіць? Ты заміраеш на ўсю зіму, нічога ня чуеш, што ён тут вытварае. А я хоць празь лёд, ды чую! Дзе твае дзеткі? Усіх разагнаў ён, а ты адно стаіш тут, як сірата, і твае дзеці сьмяюцца зь цябе, бо так панавучаў іх вецер. Іншая справа — я. Перш-на-перш мы — суседзі, і ў нас так многа супольнага, што трэба моцна трымацца адно другога, бо мы — дзеці зямлі...

Ня скончыў ручаёк гаварыць, бо наляцеў вецер і сыпнуў ад злосьці ў ручаёк цэлае воблака пылу.

— Высушу, як шкурат у Пятроўку, — пагразіў сярдзіта вецер.

— Уй, батрак сусьветны! — сказаў ручаёк, пацямнеўшы ад пылу.

— Што?

— Батрак! батрак! батрак! — грымеў ручаёк.

— Я цар усяго сьвету!

— Кажы гэта дурнейшым за самога, а ня мне, валацуга. Ці-ж можна верыць табе, калі ў цябе сем пятніц на тыдні?! — Адным словам угняваўся ручаёк, ды і цярпеньня ня стала, і ён пабег далей, бубнячы ўсю дарогу на вецер; яму было крыху крыўдна, бо дрэва больш хілілася да ветру, чым да яго.

Чаму?

Ручаёк ніяк ня мог узяць гэтага на розум. Праўда, урэшце ён застанавіўся на думцы, што вецер больш мае ўвагі да дрэва затым, што ён языком меньціць і туды і сюды; не гаворыць праўды, а замазывае вочы рознымі байкамі. Як-бы там ні было, а гэта ніколечкі ня цешыла ручайка і яму ад гэтага ня было лягчэй.

— А што думала само дрэва?

Яно часта нудзілася тут адно. Яму хацелася пабачыць сваіх дзетак, пагутарыць із сваімі роднымі, затым і выглядала яно такім задумленым і сумным. За доўгія часы яно прывыкла да сваей адзіноты і страх як любіла азіраць гэта жыцьцё, што кіпела ўвокал, і ўсе зьявы, якія вынікалі і на небе і на зямлі. І бывалі ў яго такія мамэнты, калі нічога ня думалася, было так лёгка і добра, і самі лісьці яго ціха сьпявалі. Любіла яно паслухаць, што гаманіў непасіда вецер і ручаёк, любіла яно, толькі ня ўмела сказаць яму, як яно любіць яго. А ручаёк палічыў гэта за поўную няўвагу к сваей асобе.

Толькі-ж раз паднялася навальніца. Хмары, як мухі над гаршком куцьці, віліся чорным роем над зямлёй, апяразваючыся агнявістымі стружкамі. Страшна было. Але трэба было ўмяшацца тут ветру і цяпер ён зьявіўся такім, якім ён і ёсьць па сваей натуры: буянам і забіякай. Чуць-чуць стрывала беднае дрэва — рваў і крышыў яго вецер. Навет крумкач павінен быў моцна ўшчаміць капцюрамі галіну, каб ня ськінуцца.

— Здаецца, я табе не насеньне з гэтага дрэва, што хочаш сарваць і мяне для сваей забаўкі — сярдзіта сказаў крумкач.

Тут у дрэва разьвязаліся вочы; пазнала яно, як хітры і злы яго прыяцель.

Угняваўся і ручаёк. Ён надзьмуўся, насупіўся зь берагоў, запенены ўвесь. Зьняважаны, на яго погляд, дрэвам, ён адыйшоўся далей. Убачыла дрэва, што сябры яго пакінулі.

— Што рабіць?

— Пусьці глыбей карэньні ў зямлю, — сказаў крумкач, мудрая птушка, ляцючы на раздабыткі.

Якуб Колас

«Quo vadis» пабеларуску

Нядаўна выйшла ведамая повесьць Г Сенкевіча «Quo vadis» у перакладзе на беларускую мову кс. др. П. Татарыновіча, выдадзеная ў Рыме Выдавецтвам беларускага месячніка «Зьніч». Кніжка выдадзеная старанна ў цьвёрдай каляровай вокладцы й абыймае 475 бачынаў друку вялікага фармату. Кніжка надрукаваная беларускай лацінкай.

Пераклад на беларускую мову й выданьне гэтае сусьветнае славы повесьці Сенкевіча зьяўляецца не малым здабыткам у беларускім культурным жыцьці на эміграцыі, за што перакладальніку й выдаўцу кс. др. П. Татарыновічу, няўтомнаму працаўніку на беларускай нацыянальна-культурнай і рэлігійнай ніве, належыцца глыбокая ўдзячнасьць.

да: ці вярнуў ён гэтым Максіма на месца? Ці дастаў сабе спакой? І ласьне можна адкупіцца ад сумленьня тым, што ён пакідаў уваду дубкі? — «Дурань я», — думаў Андрэй, трасучы карове трасянку.

Ухадзіўшыся, Андрэй вышаў на вуліцу. Во, ужо колькі дзён ён староніцца ад людзей і жыве толькі сам сабой, сваімі думкамі, каторыя так моцна стамілі яго душу. У сяле, у тым яго месцы, дзе вуліца выходзіць к Нёману, стаяла даўней старая карчма. Гэта карчма, бывала, біткам была набіта людзьмі. Сюды хсодзіліся і ў радасьці і ў горы; тут была гарэлка, каторая, як кажуць знайкі па часьці пыпіўкі, была і крапчэйшая, і таньнейшая, і шмат прыямнейшая ад цяперашняй манаполькі. Во, па старой памяці, сюды ўсё яшчэ цягнула сялянаў гэта месца, дзе стаяла калісь карчма, ад каторай застаўся адзін толькі падмурак; і тут стаялі яны, усунуўшы ў зубы цыбухі і схаваўшы рукі ў рукавы кажухоў, пад адкрытым небам. І гэтым разам былі тут мужчыны, і сярод іх ішла сур'ёзная гутарка. Андрэй стаяў здалёк адзін і не адважыўся падыходзіць бліжэй. Раптоўна ён задрыжэў: у гэтай кучцы сялянаў быў Максім Заруба. Андрэй быў павярнуўся, каб ісьці назад, але яго цягнула нейкая сіла да гэтай кучкі. Максім стаяў і штось гаварыў. Аб чым ён гаворыць? Андрэй ня мог больш працівіцца жаданьню ведаць, што гаворыць загублены ім чалавек, і ён пайшоў. Яму паказалася, што людзі глядзелі на яго так, як-бы ведалі ўсю справу з дубком. Андрэй прывітаўся зь сялянамі агульным «дзень-добры», а Максіму працягнуў руку і нясьмела сказаў:

— Здароў, Максім!

— Здароў, брат Андрэй! Ну, Андрэй, сказаў Максім: прымай, брат, у падсуседзі.

Сэрца ў Андрэя так і апала: няўжо Максім ведае, што ён, Андрэй, сьсек дубок? — чаму загаварыў аб падсуседзтве? Не! каб ведаў, то наўрад-бы падаў яму руку, ня толькі што зьвярнуўся-б да яго з такой мовай.

— Завошта-ж, брат, цябе выдалілі? — спытаў замест адказу, нібы то нічога ня ведаючы, Андрэй.

— Тырчаў на дарозе пень, пакуль за яго не чапляліся, а сталі чапляцца, — пню ня стрымацца.

— Дык не за дубок адказалі ад месца?! — з жарам спытаўся Андрэй і вочы яго прасьвятлеліся.

Максім нахмурыўся, як-бы цень лёг на яго лоб.

— Скуль ты ведаеш аб дубку?

— Каму і ня ведаць, як не Андрэю, — пажартаваў Стаська Гук.

Андрэй зьмяшаўся, пабялеў і сказаў:

— Так гавораць.

Андрэй зірнуў на Максіма. За апошнія часы Максім асунуўся, пахудзеў. Вочы яго глыбока запалі ў лоб. Відаць, многа горкіх думак, трывогі і клопату перамятушылася ў яго мазгох. І было з чаго: што злога ён зрабіў? за чыю віну паплаціўся? І куды цяпер дзецца? Адрэй, як праступнік, апусьціў галаву. Момант, і ўвесь здрыгануўся, падняў галаву, акінуў усіх поглядам.

— Максім, братка! Гэта за мяне ты пакутуеш: гэта я сьсек дубка! Рабі зы мной што хочаш. Бі, катуй мяне! Усе змоўклі і пазіралі на Андрэя.

— Няхай будзе пракляты той час, калі я першы раз зірнуў на гэта няшчаснае дрэва. За што цярпіш ты?

Максім горка ўсьміхнуўся.

— Ты сьсек дубок? Ось, ніколі не спадзяваўся! Э! цяпер ужо ўсё роўна. Табе можа ад гэтага лягчэй, а мне — адзін чорт. Ды, калі на праўду вышла, то ты не такі ўжо вінаваты, як табе здаецца... О, каб я цябе злавіў у лесе, то быў-бы другі рахунак. А цяпер твая споведзь паможа мне, як мёртваму кадзіла.

— Паможа, паможа! — закрычаў Андрэй: — я пайду ў лясьніцтва і разкажу ўсю праўду. Няхай мяне судзяць, няхай забяруць апошнюю карову, няхай пухнуць з голаду дзеці, — не кажы толькі, што Андрэй цябе згубіў!

Андрэй крута і зь сілай павярнуўся.

VIII

— Сьмейцеся, добрыя людзі: здурнеў зусім чалавек! — пачакаўшы з паўгадзіны, чуўся жаночы голас каля Андрэевай хаты.

Андрэй, апрануўшы кажух і ўзяўшы палку, вышаў з двара на гароды, каб ня ісьці вуліцай, а жонка стаяла каля парогу і адчытывала Андрэя.

Андрэй маўчаў. Твар яго быў сур'ёзны, важны і спакойны.

— Вярніся, вярніся, Андрэй! — ня ўнімалася жонка. Андрэй ня слухаў і сьцігаў дальш, не азіраючыся.

— Божа мой! Што зь ім сталася? Пагібелі сабе і дзецям шукае чалавек... Каб ты ногі паламаў, каб ты дарогі ня бачыў! Вярні-і-ся!

Жонка яшчэ доўга плакала і галасіла, а Андрэй тым часам мінуў ужо сяло і вышаў на дарогу. Вокал расьсьцілалася поле, голае, пустое, абабранае. Збоку цягнуўся луг наабапал Нёману. Там і сям стаялі парыжэлыя стагі. Далей перад Андрэем пачынаўся лес, праз каторы ішла дарога. А над усім гэтым вісела хмурнае неба, як кепска загаранае поле. На ўзгорках падыхаў халодны паўночны вецер, гразь сьціскалася марозікам і пад нагамі цьвярдзела. Гадзіны праз паўтары Андрэй быў у лясьніцтве.

За сталом у канцылярыі сядзеў стары лясьнічы. Гэта быў няўступчывы чалавек, з каторым было трудна дайсьці да ладу.

Пераступіўшы парог канцылярыі, Андрэй нізка пакланіўся. Лясьнічы кіўнуў галавой і зноў стаў пісаць. Потым павярнуў галаву да Андрэя.

Пажаваўшы ськівіцамі, пан запытаў:

— А што скажаш, чалавеча?

— Панок! — сказаў Андрэй і ўвесь падаўся наперад, — дарэмна пакаралі Максіма Зарубу: я ўкраў дубок! — Тут Андрэй злажыў накрыж пальцы і пацалаваў іх.

— Пакарай мяне Бог, калі я за згодай Максіма высек гэты дубок.

Лясьнічы, вытрашчыўшы вочы, пазіраў на Андрэя. Пажаваўшы ськівіцамі — такі быў звычай у старога пана жаваць ськівіцамі перад тым, як гаварыць, — ён сказаў:

— А заўважай, небарача: ты гаворыш — дуб высек?

— Я, я, паночку!

— Гм! то які-ж-бы ты быў гаспадар, каб ня краў у лесе? — спытаў лясьнічы.

— Панок, залаценькі! Даруй, панок, Максіму! Я вінават, — штрафуйце, судзеце мяне. За што-ж будзе нявінны чалавек цярпець?

— Табе Максім не сваяк?

— Не, панок, ня свой.

— То мусі быць, ён цябе падгадзіў?

— Панок, грэх гаварыць гэта! Максім нічога ня ведаў. Толькі сягоньня пры людзях я прызнаўся яму і сам сабой прышоў да пана. Даруй, паночак, Максіму. Няхай лепш мяне пан судзіць. Я вінаваты і я павінен адпакутаваць.

— Ха-ха-ха! А заўважай, небарача: сьмешны ты чалавек. Вось-жа ня буду ні штрафаваць, ні ў суд падаваць, калі ты гэтага просіш. А Максіма ня прыму, бо ён забіяка, разбойнік.

Доўга прасіў Андрэй лясьнічага, але пан быў цьвёрды і збываў жартамі.

...Грудкі хмарак разгладзіліся, неба пабялела і пашоў дробненькі сьняжок, як Андрэй ішоў зь лясьніцтва.

Усю дарогу развважаў Андрэй у сваіх думках. На душы яго стала спакойней, як пасьля кажнай буры. А сьнег усё падаў гусьцей; зямля забялелася. Лес стаяў спакойны; толькі ўгары шумелі паціхеньку хваёвыя галінкі, як-бы віталі першы сьняжок. А можа яны шапталі што Андрэю, як шэпча маці, сьхіліўшыся над дзіцём, расказывалі сваёй мовай аб тым, што Андрэй сапраўды не такі вінаваты, як гэта крычыць яму кажную мінуту яго чуткае сумленьне? Эх, лес! колькі чаго давялося бачыць яму на сваім вяку! Многа ён ведае ўсяго! І, каб Андрэй расчытаў яго гутарку, то саўсім-бы інакш пазіраў на сьвет.

І ўспомнілася Андрэю старая казка, каторую даўно-даўно, у шчасьлівыя гады яго дзяцінства, расказывала нябожчыца баба.

Ськівула неба на зямлю дзіўны клубочак. Усіх карміў гэты клубок, і карміліся ім людзі, карміліся зьверы і птушкі і розныя маленькія жывёлінкі, бо для ўсіх прадназначыла яго сьвятое неба. І ўсе жывіліся і для ўсіх яго ставала. Пазайздосьціў гэтаму злыдзень, і няма ведама дзе дзеўся дар неба. І цяжка стала жыць на сьвеце. Зямля пачала бяднець і спустошывацца. Дзе былі даўней шырокія рэкі — там засталіся цяпер чуць значныя палоскі вады, дзе і саўсім яна высахла, парабіліся пустэчы. Лясы сталі зводзіцца, пачаўся голад сярод зьвяроў, многа іх паздыхала. Мошкі накінуліся на людзей, разьвёўся бруд, каторы накінуўся на чалавека і стаў піць яго кроў. Зямля пачала кепска радзіць; пашлі па сьвеце паморкі, паўстала сварка, калатня, бойка. Людзі сталі трывожныя, неспакойныя усё чагось спадзяюцца, чагось шукаюць, да чагось прыслухіваюцца. Само неба спахмурнела і адвярнула ад зямлі свой воблік...

Лес скончыўся. Во бераг Нёмну. Вярсты дзьве адгэтуль пакідаў Андрэй дубкі. Ён ішоў берагам, прыглядаўся, як-бы чагось шукаў. Вокал быто пуста. А сьнег усё сыпаў і сыпаў...

Якуб Колас

Куток беларускае прыроды

БЕЛАВЕЖА

У пачатку другога тысячагодзьдзя нашае эры ўся простора ад берагоў Балтыцкага мора да Бугу была пакрытая суцэльнымі лясамі. Тады ня было тут узвораных палёў і пракладзеных дарог. Паўнаводныя рэкі з шматлікімі руччамі праразалі лясы ў усіх кірунках. Дрэвы хутка расьлі, дасягаючы гіганцкіх разьмераў, а потым, струхлеўшы, падалі. На іхным месцы зьяўляліся новыя. У непраходных лясных гушчарох хадзілі дзікі, туры, зубры, ласі, алені, ваўкі й рысі, вадзілася ўсякая дробная дзічына.

Прыйшоў чалавек і лес адступіў.

Цяпер нейкім слабым падабенствам таго глухога ляснога царства можа быць Белавеская пушча. Праўда, ейныя разьмеры адносна невялікія. Тут няма непраходных балотаў, паплытчэлі рэкі. У пушчы, як гэта ні дзіўна, немагчыма заблудзіцца: уся яна разьбіта верставымі і поўверставымі прасекамі і на перакрыжаваньнях стаяць слупкі зь літарай квадрату. Але й цяпер тут сустракаюцца магутныя дубы, векавыя сосны, непраходныя гушчары. У пушчы не спыняецца першабытны шум ні ўдзень, ні ўначы. Навет у ціхае, бязьветранае надвор'е шуміць аб нечым лес. Раніцай да гоману соснаў дабаўляецца вясёлы птушыны перасьвіст, зрэдку злавешча крычыць крумкач. І лес, ахутаны шыза-блакітным туманам, здаецца, чула й трывожна прыслухоўваецца да новых гукаў.

З усходам сонца лес ажывае. Здабываць ежу прыходзяць алені, зубры, куніцы, рысі, зайцы, вавёркі, лані, кабаны і іншыя жыхары густых зарасьляў. Вось на адкрытай палянцы пасьвіцца статак лясных гігантаў — шыракалобых зуброў. Памалу, цяжка пераступаючы з нагі на ногу, нязграбна паварочваючы сваю галаву, ходзяць яны па зялёным дыване. Тут-жа й зубрыцы, якіх можна было-б прыняць за звычайных кароў, калі-б ня горб, і маленькія зубраняты, зусім падобныя да жвавых хатніх цялят. Але ня ўздумайце падыходзіць да іх! Гэта ня мірны статак. Гэта моцныя зьвяры, страшэнныя ў сваёй злосьці, упартыя ў сваім жаданьні. Іх звычайна завуць гаспадармі пушчы. Зубры, напэўна, таксама так думаюць, бо бязбоязна ходзяць там, дзе ім уздумаецца.

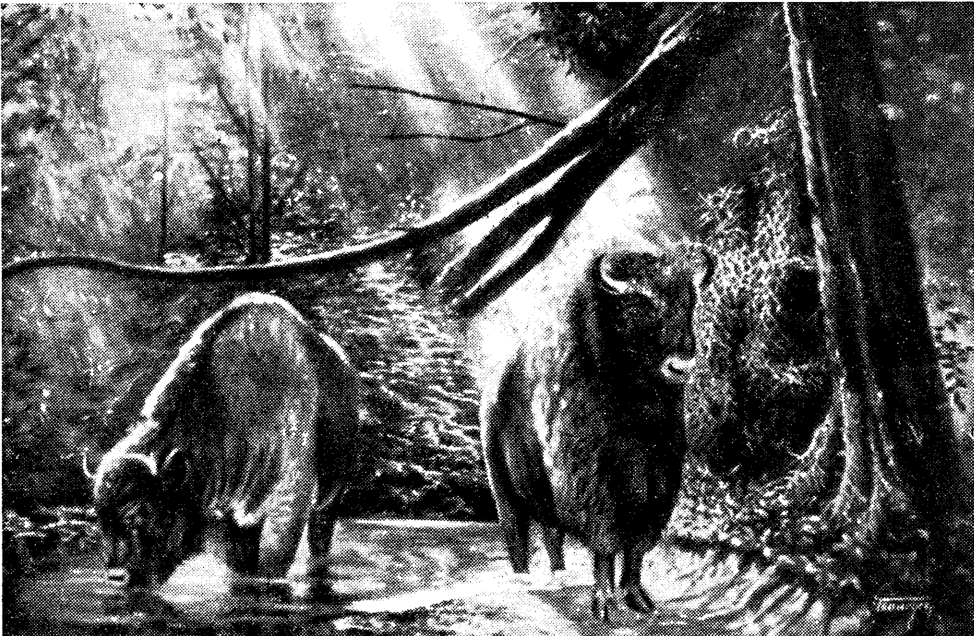
Але мацнейшым за іх аказаўся мірны алень. У сярэдзіне XIX стагодзьдзя ў пушчы было звыш паўтары тысячы зуброў. Потым іхнае пагалоўе пачало хутка скарачацца. У 1890 годзе іх было каля 400. Навукоўцы пачалі высьвятляць прычыны выміраньня зуброў і сьцьвердзілі, што ў гэтым вінаваты алень, які размножыўся ў вялікай колькасьці і пакідаў «гаспадаром» мала кармоў. Зубры гінулі.

Потым аленям дапамог чалавек. У 1921 годзе ў пушчы быў забіты апошні зубр. Цяпершані статак з 28 галоў — нашчадкі зуброў, якія былі прывезены сюды з заапаркаў. З кажным годам зубры становяцца ўсё больш дзікімі, але яны яшчэ вельмі прывязаны да кармушак, дзе чалавек кладзе для іх ежу.

Добра адчуваюць сябе ў пушчы алені. Іх цяпер налічваецца каля 700. Танканогія, стройныя, прабіраюцца яны па лясных сьцежках, шукаючы сакавітае зеляніны, гатовыя пры першым падарожным трэску зьнікнуць.

Вось хуценька прабягаюць алені. А недзе ў гушчары, нябачаны чалавекам, цяжка тупае дзік...

А лес, не змаўкаючы, сьпявае сваю адвечную песьню.

Д. Чайкоўскі **Зубры ў Белавескай пушчы**

Сьветавы крызіс камунізму

(Заканчэньне з 3-яй бачыны)

нямінучым, лягічным вынікам самой па сабе камуністычнай сыстэмы?

Адказ на гэтыя пытаньні мае асаблівую, найбольш жыцьцёвую практычную вагу таксама для нас, **палітычных эмігрантаў, змагароў супраць бальшавізму.** Камуністычная прапаганда падходзіць да нас цяпер з аргумэнтамі, што разам з канцом Сталіна і «ліквідацыяй сталінізму» адпадаюць прычыны й аргумэнты, якія нас змушалі эміграваць. Маўляў, «закончыўся» час беззаконнасьці й тэрору, настала пара правапарадку, ніхто «ня можа быць» і «ня будзе» перасьледаваны за ягоную нацыянальную прыналежнасьць, рэлігійную веру або палітычныя перакананьні. Найбольш, зразумела, падходзяць да нас з «аргумэнтам» пра нашыя ўяўныя матарыяльныя злыбеды за мяжой, адсутнасьць дзяржаўнай і сацыяльнай апекі над намі й інш. Ня прыходзіцца навет аргумэнтаваць, што навет найбяднейшы тут між намі яшчэ жыве матарыяльна куды лепей, чымся найбагацейшы ў савецкай работніцкай масе, на зоводзе ці ў калгасе.

Але напасьледак не ў матарыяльным забясьпечаньні палягае цэлая праблема. Навет як-бы ўзапраўды так было, чаго аднак няма, што савецкая сыстэма забясьпечвала-б нам навет такі высокі матарыяльны ўзровень, які маюць працоўныя ў ЗША, Ангельшчыне ці Нямеччыне, дык і гэта ніяк яшчэ ня было-б аргумэнтам да павароту, **як доўга на нашай Бацькаўшчыне далей прадаўжала-б існаваць сталінская, як і такая-ж хрушчоўская, камуністычная сыстэма.** Справа ў тым, што ўсё зло сталінізму ніяк ня выплывае з такіх або іншых, больш ці менш лепшых рысаў чыйгосьці асабістага характару. Яны выплываюць з самой па сабе камуністычнай сыстэмы. Кажны правадыр камунізму ў СССР, ці ў якой-небудзь іншай краіне — ці ён гэтага хоча ці не, ці ён будзе называцца Хрушчоў, ці Маленкаў, ці Жукаў, ці яшчэ як-небудзь — мусіць паслугоўвацца, як гэта рабіў і Сталін: тэрорам, злачынствамі і беззаконнасьцю. Пры камунізьме ніхто ня можа дзеіць інакш. **Праблема, перад якой мы стаім, ня ёсьць зьмена людзей, але зьмена сыстэмы.**

30 чэрвеня сёлета Цэнтральны Камітэт КПСС абвесьціў пастанову аб «змаганьні з культам асабістасьці і ягонымі рэзультатамі». Гэтая пастанова была пададзеная як адказ ЦК КПСС, у васаблівасьці адказ Хрушчова, на сфармуляваныя вышэй пытаньні і сумлевы ў ваднолькавай меры камуністых, як і некамуністых. Гэтая пастанова выпала асабліва хвальшыва й жалюгодна. Уважнае вывучэньне гэтай пастановы без найменшага сумлеву выяўляе, што ў васноўных прынцыпах камуністычнай дактрыны, якія цераз прынцып г. зв. «дыктатуры пралетарыяту» і дыктатуры камуністычнай партыі з абсалютнай няўхільнасьцяй давялі да аднаасабовай дыктатуры сталінізму, не зьмянілася абсалютна нічога. Паколькі ЦК КПСС у сваей пастанове з 30 чэрвеня сёлета не зьмяніў ідэйна-праграмовых і арганізацыйных асноваў камуністычнага рэжыму, якія цераз манапартыйнасьць і бюракратычную цэнтралізацыю прывялі да «культу асабістасьці», тады той самы «культ асабістасьці» хутчэй ці пазьней, але нямінуча, вынікне ўзноў.

Абяцаная некаторая «лібэралізацыя» ў СССР ёсьць аднэй з далейшых праяваў цяжкага існуючага крызісу камунізму. Ён у значнай меры прыпамінае палітычны настрой у СССР, які існаваў у 1921 годзе, перад увядзеньнем НЭП-у. Тады, як і цяпер, камунізм бачыў, што пра заваяваньне сьвету шляхам насільля, вайны й рэвалюцыі няма далей і мовы. Сяньня асноўную перашкоду для ваенных захопніцкіх намераў і лятуценьняў камунізму паклала атамная зброя. Вось-жа камунізм з канечнасьці пераходзіць да тактыкі «мірнай коэгзыстэнцыі». Нацыянальнае прыгнечаньне паняволеных народаў і сацыяльная эксплëатацыя прыгнечаных клясаў дасягнула такіх разьмераў, што камуністыя змушаныя баяцца, каб такія эксплёзіі, як нядаўна ў Тбілісі й Пазнані, не разгарнуліся ў вагульны пажар. Будучы змушаным адступаць, камунізм арганізуе тылавыя абаронныя баі: раз ён «ахвяроўвае» асобу Сталіна, то ён абвяшчае «мірную коэгзыстэнцыю», то абяцае «дэмакратычныя рэформы». Усё гэта ўжо раз было за часоў НЭП-у; пры чым усё гэта было арганізаванае г. зв. «старымі бальшавікамі» на чале зь Ленінам куды зручней і пераконлівей, чымся гэта робіцца сяньня грубымі рукамі Хрушчова. Здабыты вялізарнымі ахвярамі народаў некаторы тэхнічны прагрэс у СССР не павінен нікога зьбіваць з панталыку. Ён ёсьць толькі тады довадам сілы, калі ёсьць задаволеныя й шчасьлівыя народныя масы, якія гэтую тэхніку рэалізуюць.

Крызіс камунізму ня ёсьць сяньня наўперад у роўніцы матарыяльнай і тэхнічнай, ён ёсьць перадусім у роўніцы маральнай і псыхалягічнай. Гэты крызіс дае нам усе падставы верыць і працаваць для павароту на Бацькаўшчыну ў міры й свабодзе.

Мы не павінны капітуляваць, скапітулюе камунізм. Мы яго пераможам.

З. П.

Дзядзька Колас

(Заканчэньне зь 5-ай бачыны)

інтэлігенцыя была ўзрушаная гэтай падзеяй.

На суд выклікалі за сьветку Якуба Коласа.

— Грамадзянін Міцкевіч, ці знаеце вы Лістапада? — афіцыяльна пытаецца суд.

— Так. Я зь ім пазнаёміўся на аднэй з настаўніцкіх канфэрэнцыяў, — адказаў Якуб Колас.

— А каго яшчэ з падсудных вы асабіста ведаеце? — пытаецца зноў суд.

— Нічыпара Мяцельскага.

І адразу пасыпаліся пытаньні з усіх бакоў — ад старшыні суду, ад пракурора й абаронцы падсудных. Выясьнілася, што Мяцельскі прыяжджаў з правінцыі ў Менск, начаваў у доме Коласа, гутарыў з паэтам.

— Гутаркі былі чыста прыватныя, — заявіў насьцярожана сьветка.

— А ці чыталі вы часапіс «Наша Слова»? — дапытваецца суд.

— Так, я чытаў. Але на палітычны зьмест не зварочваў увагі.

Грунт пад нагамі сьветкі хістаўся. Ці-ж можна даць веры? Як-жа не заўважыць палітычнага тэксту, калі загалоўкі ў часапісе буйнымі літарамі крычэлі: «Далоў савецкую ўладу!», «Паўстань, селянін!», «Бальшавікі — нашы ворагі!»

Здавалася, во-во нятрывалы грунт высьлізьне спад ног зьбянтэжанага сьветкі. Заўсёды спакойны Колас моцна захваляўся. Непакоіліся і ў залі суду. Асабліва моладзь, студэнты з Пэдтэхнікуму.

Балазе добра скончылася. Страшны допыт раптоўна спыніўся.

*

Зь менскае радыястанцыі тэлефануюць да Якуба Коласа. Адказвае жаночы голас: —

— Ён сьпіць. Пазванеце пазьней.

Працаўнік радыястанцыі настойліва просіць:

— Пабудзеце, калі ласка. Ёсьць пільная справа.

Адказ той-жа няўхільны:

— Цяпер ён сьпіць. Пазванеце пазьней.

На гэтым тэлефонная сувязь ірвецца. Пасьля абеду Колас заўсёды гадзіну адпачываў. Як-бы ні гарэла справа — ніхто ня мог парушыць пасьляабедзеннага сну. Такая сталая рэгула была ўва ўсім ягоным жыцьці. І толькі адзін раз яе парушылі. Кажуць, прышлі да Коласа агенты ГПУ з ордэрам на арышт. Яны зайшлі ў дом, калі Колас, як звычайна, спаў пасьля абеду. Яны не захацелі чакаць... Яны брутальна пабудзілі Коласа. Той, праціраючы вочы, зірнуў на гадзіньнік. Незадаволена прабурчэў: ня ў свой час пабудзілі.

Пазьней бальшавікі зламалі волю народнага паэты. Яны прымусам загналі дзядзьку ў калгас. Якуб Колас уступіў у партыю. Але хто ведае, можа ў сэрцы ягоным да апошняе хвіліны жыцьця сьпявалі словы:

Я мужык, а гонар маю,
Гнуся, але да пары.
Я маўчу, маўчу, трываю...

Цяпер дзядзька Колас скончыў пакутаваць. Ён адпачывае. Яго ніхто не пабудзіць.

К. Рамановіч

Зь беларускага жыцьця

Парафіяльнае сьвята ў Брадфордзе (Ангельшчына)

Каб захаваць і на выгнаньні беларускія рэлігійныя традыцыі, Вікарыяльная Ўправа БАПЦарквы ў Брадфордзе зарганізавала 19. 8. 56 Парафіяльнае Сьвята. Вікарыяльная Ўправа, паведамляючы сваіх вернікаў аб заплянаваным сьвяткаваньні, заклік свой закончыла наступнымі словамі:

«Будзьма-ж адданымі нашай сьв. Праваслаўнай Веры і БАПЦаркве, зьбярэмся ўсе як адзін у гэты дзень у царкву, каб узмоцніў нашыя духовыя сілы Той, у руках. Каго знаходзіцца лёс усіх народаў і дзяржаваў. Зьвернемся малітоўна да Спаса нашага Ісуса Хрыста, каб вызваліў нашую Бацькаўшчыну зь няволі і паслаў беларускаму народу шчасьлівую будучыню».

Зварот гэты знайшоў жывы водгук сярод беларускіх вернікаў, бо ўжо ў сыботу пачалі зьбірацца госьці з далейшых мясьцінаў: Кэмбрыджу, Манчэстэру. У нядзелю вялікая ангельская царква была перапоўненая вернікамі.

Айцец Крыт і два ўкраінскія сьвятары, з удзелам добра зарганізаванага хору, служаць саборную Літургію. У пропаведзі а. Аляксандар гаворыць аб значэньні для беларускага праваслаўнага народу сьвята Прэабражэньня Госпада нашага Ісуса Хрыста. Пасьля асьвячэньня яблыкаў служыцца малебен за шматлецьце Япіскапаў БАПЦ і УАПЦ.

За абедзенным сталом, які прыгатавалі сябры Беларускага Праваслаўнага Брацтва й Сястрыцтва Жыровіцкае Божае Маці, ад імя ўправы Брацтва гасьцей прывітаў сп. Міхалюк. Сьвятар УАПЦ а. Сяргей у сваёй прамове падкрэсьліў значэньне для вернікаў парафіяльнага сьвята, адзначыў таксама важнасьць супрацоўніцтва беларускага й украінскага духавенства, а таксама гаварыў пра недахоп сьвятароў і япіскапаў; пры гэтым а. Сяргей зазначыў, што кандыдатам адпаведным на япіскапа ён бачыў-бы а. Аляксандра.

Прадстаўнік ад Казакоў (прыход Д'юсбары) горача прывітаў разьвіцьцё БАПЦарквы ды дзякаваў за апеку над Казакамі, выказваючы адначасна жаль, што яны самі ня моюць свайго нацыянальнага сьвятара.

Сп. Няслухоўскі выказваў таксама задаваленьне, з памыснага разьвіцьця БАПЦарквы ў Ангельшчыне, зазначаючы, што праца, праробленая ў гэткі кароткі час Вікарыяльнаю Ўправаю ў Брадфордзе, відавочная кажнаму Беларусу.

Айцец Аляксандар, дзякуючы ўсім за прывітаньні, зазначыў, што падзяка за дасягненьні належыцца ня толькі яму, але і ўсім тым, хто да гэтага спрычыніўся. «Тое, што мы прарабілі, — сказаў а. Аляксандар — гэта толькі частачка таго, што мы мусім выканаць. Дзеля гэтага трэба яшчэ больш прыкласьці стараньняў — і то не адзінкам, а ўсім беларускім вернікам, бо царква — гэта Дом Божы, гэта моцны фундамант для пабудовы справядлівае дзяржавы».

Падобнымі словамі вітаў прысутных і прадстаўнік ад Украінскае праваслаўнае парафіі ў Брадфордзе.

Пасьля прысутныя перайшлі да самадзейнае праграмы. Прадстаўнік ад Казакоў прадэклямаваў жартаўлівы дыялёг з каўкаскага жыцьця: сп. Паўлоўскі — дыялёг Янкі Купалы — «Сватаўство». Далей паліліся песьні з грамафонных плітак ды з вуснаў удзельнікаў сьвяткаваньня, а на заканчэньне адбыліся танцы. Усе, у вясёлым настроі, рады былі-б прысутнічаць на падобных сьвяткаваньнях (фэстах) не адзін, а колькі разоў у год.

Праваслаўны вернік

У Чыкаго

Штолета ў Чыкаго адбываюцца вельмі папулярныя канцэрты, ладжаныя гарадзкой управай у двох найвялікшых парках гораду. Канцэрты гэтыя, пастаўленыя на высокім мастацкім узроўні, карыстаюцца вялікім посьпехам сярод мясцовага жыхарства.

Сёлета 7 жніценя на адным з такіх канцэртаў выступіла салістка опэры сп-ня Надзея Градэ, папулярная выканальніца беларускіх песьняў у Амэрыцы, якая выступала ў Нью Ёрку, Дэтройце, Кліўлэндзе, Баффало ды іншых местах.

У Чыкаго гэта быў першы выпадак, калі артыстка з новае эміграцыі была запрошаная кіраўніцтвам гарадзкое ўправы для публічнага выступу ў вадным з найбольшых паркаў места — і то не з аднэй ці дзьвумя песьнямі, але для самастойнага канцэрту, зь вялікай праграмай, аблічанай на больш чымся гадзіну.

Сп-ня Надзея Градэ ў сваім выступе дала некалькі разьдзелаў вакальных твораў: рэлігійныя, клясычна-опэрныя, опэрэтавыя й жанравыя сьпевы ды, нарэшце, фальклёрныя песьні. Выконвалася кажная рэч на арыгінальнай мове: беларускай, ангельскай, нямецкай, францускай і гішпанскай.

Сярод беларускіх рэчаў былі арыгінальныя сьпевы кампазыцыі добра ведамага ўсім Беларусам і апошнім часам знанага ўжо шырэйшым колам у Чыкаго кампазытара М. Куліковіча («Вясьнянка» на словы Я. Купалы ды апрацоўкі народных песьняў: «Што й за месяц», «Халімон»).

Сп-ня Надзея Градэ валодае моцным, чыстым, вялікага дыяпазону сапранам, якое спалучае ў сабе мяккасьць і цяплыню. Школа, тэхніка й глыбокая эмацыянальнасьць дазваляюць артыстцы быць вельмі featured...

Цікава зложаная разнастайная й багатая адценьнямі праграма, высокія галасавыя дадзеныя ды майстэрства й глыбокая эмацыянальнасьць — усё гэта трымала слухача цэлы час у напружаньні й зацікаўленьні. Ня было слухача, які-б застаўся раўнадушным. Асабліва ўражаньне выклікала выкананьне нашых беларускіх сьпеваў.

На канцэрт зьбралася вялікая колькасьць публікі — былі перапоўненыя ня толькі месцы на тэрасе, але й густа занятыя бакі подыюма. Глядач быў самы разнастайны: прыродныя Амэрыканцы, славяне, Немцы, Гішпанцы, і ўсе яны шчодрымі воплескамі выказвалі сваё задаваленьне.

Партыю фартэпіяна, як заўсёды, майстэрска вёў праф. М. Куліковіч.

Посьпех нашых выканаўцаў быў надзвычайны.

Канфэранс вельмі ўдала й цікава вёў музычны дырэктар амэрыканскіх культурных установаў м. Чыкаго сп. Бэргман.

Пасьля канцэрту сп. М. Куліковіч і сп-ня Н. Градэ атрымалі афіцыйны ліст ад дырэкцыі чыкаскіх паркаў, у якім гаворыцца:

«Ваш канцэрт быў сярод лепшых канцэртаў летняга сэзону 1956 году, і мы радыя сказаць Вам, што Вы выканалі такое паважнае й адказнае заданьне зь вялікім посьпехам. У наступным сэзоне мы з асаблівай радасьцяй дамо Вам значна большыя магчымасьці праявіць Вашыя таленты. Няхай багаславіць Вас Госпад».

Для беларускай калёніі ў Чыкаго канцэрт Надзеі Градэ стаўся вялікай зьяваю рэпрэзэнтацыйнага значэньня, які вынес беларускае мастацтва на міжнародны форум.

Прысутны

НА АД'ЕЗД

У канцы жніценя выехала зь Мюнхэну ў Задзіночаныя Штаты Сп-чня Юзэфа Брэчка. Рэдкалегія і Адміністрацыя «Б-ны» ад усяго сэрца жадаюць ёй шмат шчасьця на новым этапе ейнага жыцьця. Сп-чня Брэчка шмат гадоў самаахвярна працавала ў адміністрацыі «Б-ны». Мы перакананыя, што і ў Задзіночаных Штатах яна не пакіне грамадзкай працы.

Дык шчасьці Божа!

Рэдакцыя і Адміністрацыя «Бацькаўшчыны»

Беларускі тыднёвік палітыкі, культуры й грамадзкага жыцьця.
Выдавец: Уладзімер Бортнік
РЭДАГУЕ КАЛЕГІЯ